Sveučilište u Zagrebu

Hrvatski studiji

Preddiplomski studij latinskog jezika

2. godina, 4. semestar

Šime Demo

Latinski jezik 4

- skripta -

Zagreb, 2017.

Sadržaj

1. UPOTREBA ABLATIVA 4

OBJEKTI 4
PRILOŽNE OZNAKE 5

2. UPOTREBA LOKATIVA 11

3. IZRICANJE VREMENSKIH ODNOSA 12

VREMENSKA TOČKA 12
RAZDOBLJE 14

4. TROVALENTNI GLAGOLI 16

DVA OBJEKTA 16
Akuzativ + akuzativ 16
Akuzativ + dativ 17
Akuzativ + ablativ 18
Akuzativ + dativ / ablativ + akuzativ 19
OBJEKT I KOMPLEMENT 19
Objekt u akuzativu + komplement u akuzativu 19
BEZLIČNI GLAGOLI – DVOVALENTNI I TROVALENTNI 21
Glagoli duševnih stanja 21
Interest i refert 22
Ostali bezlični glagoli i izrazi 22

5. KOMPLETIVI 25

NEUPRAVNA PITANJA 25
KOMPLETIVNE REČENICE S QUOD 26
KOMPLETIVNE REČENICE S UT 26
KOMPLETIVNE REČENICE S QUIN 27
KOMPLETIVNO-ODNOSNE REČENICE 28

6. APSOLUTNI ABLATIV (AA) 30

CJELOVITI AA 30
Sastavni dijelovi 30
Prevođenje 30
AA BEZ PARTICIPA 32
AA BEZ IMENSKOG DIJELA 32

7. ATRIBUCIJA I APOZICIJA 35

ATRIBUCIJA 35
Pridjev 35
Genitiv 36

Imenice u ostalim padežima ... *39*
Zamjenica, broj ... *39*
Zavisna atributna rečenica ... *39*
APOZICIJA ... 40

8. MODIFIKACIJA PRIDJEVÂ I PRILOGÂ ... 42

DATIV UZ PRIDJEVE ... 42
ABLATIV UZ PRIDJEVE ... 42
GENITIV UZ PRIDJEVE ... 43
PRIDJEVI UZ KOJE MOŽE STAJATI VIŠE PADEŽA ... 43
MODIFIKACIJA KOMPARATIVA ... 45
ZAVISNE REČENICE UZ PRILOGE I PRIDJEVE ... 45

9. PRILOŽNE REČENICE ... 48

NAMJERNE REČENICE ... 48
Komparativne namjerne rečenice ... *49*
Nijekanje kod namjernih rečenica ... *49*
Kompletivno-namjerne rečenice ... *50*
POSLJEDIČNE REČENICE ... 53
UZROČNE REČENICE ... 56
Kompletivno-uzročne rečenice ... *57*
VREMENSKE REČENICE ... 59
Konjunktiv u vremenskim rečenicama ... *62*
UVJETNE REČENICE ... 65
Realni hipotetički period ... *65*
Potencijalni hipotetički period ... *66*
Irealni hipotetički period ... *66*
Stroge uvjetne rečenice ... *67*
DOPUSNE REČENICE ... 70
NAČINSKE REČENICE ... 72
Irealno-načinske rečenice ... *72*

10. ODNOSNE REČENICE ... 73

ODNOSNO POVEZIVANJE ... 74
KONJUNKTIV U ODNOSNIM REČENICAMA ... 75

1. Upotreba ablativa

Objekti

a. **Prvi objekt u ablativu.**

- Uz nekoliko raznovrsnih deponentnih glagola samo je objekt u ablativu obvezatan. To su ***utor*** rabim, ***abutor*** zlorabim, ***fruor*** uživam, ***fungor*** obavljam, ***potior*** domognem se, ***vescor*** hranim se.

> ***Iumentis*** *Germani importatis non utuntur. (Caesar)* Germani ne rabe uvezenu stoku.

- Ablativ stoji i uz **glagole obilja** (***abundo***, ***redundo*** obilovati) i **oskudice** (***careo***, ***egeo***, ***indigeo*** nemati, trebati).

> *At exercitus Afranii omnium rerum* abundabat ***copiā****. (Caesar)* Ali Afranijeva je vojska imala obilje svega.[1]

1. *Possunt oculi non fungi suo munere. (Cicero)*
2. *[Solon] leges, quibus hodie quoque utuntur, scripsit. (Cicero)*
3. *Funguntur officio, defendunt suos, faciunt quod viri fortissimi solent: laesi dolent, irati efferuntur, pugnant lacessiti. (Cicero)*
4. *Scythae lacte et melle vescuntur. (Iustinus)*
5. *Numidae lacte vescebantur. (Sallustius)*
6. *Nos campis, nos montibus fruimur, nostri sunt amnes, nostri lacus, nos fruges serimus, nos arbores; nos aquarum inductionibus terris fecunditatem damus, nos flumina arcemus, derigimus, avertimus; nostris denique manibus in rerum natura quasi alteram naturam efficere conamur. (Cicero)*
7. *Capua nunc splendidissimorum hominum, fortissimorum virorum, optimorum civium multitudine redundat. (Cicero)*
8. *Caret periclo qui etiam cum tutus est cavet. (Publilius Syrus)*
9. *Quo* (što) *maior est in animis praestantia, eo* (to) *maiore indigent diligentia. (Cicero)*
10. *Non tam artis indigent quam amoris. (Cicero)*

b. **Ablativ obzira (referencije).** Izriče s obzirom na što se nešto odvija ili neko svojstvo postoji (ponekad s prijedlogom *de*). Odgovara na pitanja: u odnosu na što? s obzirom na što? po čemu? Obično stoji uz glagole koji označavaju **isticanje**, **nadvisivanje**, **procjenjivanje** (***antecello***, ***excello*** ističem se, ***praesto***, ***antecedo***, ***supero*** nadvisujem, ***dignosco*** razlikujem, ***iudico*** prosuđujem).

> *Excellebat Aristides* ***abstinentiā****. (Nepos)* Aristid se isticao umjerenošću.

[1] Uz posljednja dva glagola često stoji i genitiv. *Indigeo tui consilii. (Cicero)* Treba mi tvoj savjet.

***De gestu** intellego quid respondeas. (Cicero)* Po pokretu prepoznajem koji odgovor daješ.

11. *Benevolentiam non ardore amoris, sed stabilitate iudicemus. (Cicero)*
12. *Sonis homines ut aera tinnitu digoscimus. (Quintilianus)*

Druga vrsta ablativa obzira ne uključuje uspoređivanje ili razlučivanje. Najčešći su takvi ablativi obzira ***re (ipsa)*** u stvari, ***nomine*** po imenu, ***natione*** po narodnosti, ***genere*** po rodu, ***sententiā***, ***opinione*** po mišljenju, ***natu*** po rođenju, ***verbo*** po riječi.

*Nostris vitiis, non casu aliquo, rem publicam **verbo** retinemus, **re ipsa** vero iam pridem amisimus. (Cicero)* Našim smo manama, a ne nekim slučajem, zadržali državu samo po riječi, a u stvari smo je još prije izgubili.

Priložne oznake

a. **Ablativ pratnje.**

- s prijedlogom *cum*

***Cum febri** domum rediit. (Cicero)* Vratio se kući s groznicom.[2]

- bez prijedloga kad se radi o vojničkim četama uz koje se ne navodi broj.

*Albani priores **ingenti exercitu** in agrum Romanum impetum fecere. (Livius)* Albani su prvi napali rimsko područje s golemom vojskom.

Ali: *Caesar **cum equitibus DCCCC**, quos sibi praesidio reliquerat, in castra pervenit. (Caesar)* Cezar je stigao u tabor s 900 konjanika, koje si je bio ostavio za zaštitu.

13. *Catilina stetit in comitio cum telo. (cf. Cicero)*
14. *C. Livius, cum quinquaginta navibus profectus, ad classem pervenit. (Livius)*
15. *Belgae, paulisper apud oppidum morati agrosque Remorum depopulati, ad castra Caesaris omnibus copiis contenderunt. (Caesar)*

b. **Ablativ sredstva i vršitelja radnje.** Javlja se u pasivnim rečenicama i označava sudionika koji bi u aktivnoj rečenici s istim glagolom bio subjekt.

- bez prijedloga ako sredstvo ili vršitelj **nije osoba**

*Nec bene **promeritis** capitur neque tangitur **irā**. (Lucretius)* Ne osvajaju ga dobre zasluge niti ga dotiče srdžba.

- s *ab* ako je sredstvo ili vršitelj **osoba**

[2] Može se shvatiti i kao stanje, ali gramatički oblik proizlazi iz ideje da je bolest strano tijelo koje se pridružilo osobi te je prati.

> *Ipse docet quid agam: fas est et **ab hoste** doceri. (Ovidius)* Sam mi govori što raditi: pravo je od neprijatelja biti poučen.

- s *per* ako je osoba ta koja **posreduje**.

> *Discite sanari **per quem** didicistis amare. (Ovidius)* Učite se liječiti preko onoga preko koga ste naučili voljeti.[3]

16. *…utrum providentia deorum an casu servata sit. (Seneca Maior)*
17. *Antiochus modica manu armatorum Sardis contendit. (Livius)*
18. *Homines rationem habent a natura datam. (Cicero)*
19. *Tanta auctoritas in C. Mario fuit, ut non per L. Crassum, hominem incredibili eloquentia, sed paucis ipse verbis causam illam gravitate sua defenderit et probarit* (*causam probo* – pobjeđujem u parnici).
20. *Caesar per virgines Vestales perque Mamercum Aemilium et Aurelium Cottam, propinquos et adfines suos, veniam a Sulla impetravit. (Suetonius)*

c. **Ablativ načina.**

- kad se način izriče imenicom, ona stoji s prijedlogom *cum* (ako imenica ima atribut, prijedloga ne mora biti).

> *Beate vivere – honeste, id est **cum virtute**, vivere. (Cicero)* Sretno živjeti – živjeti časno, tj. kreposno.
>
> *Nec Saturnius haec **oculis** pater aspicit **aequis**. (Vergilius)* Ni otac Saturnije ne gleda to blagonaklonim očima.

- bez prijedloga način označavaju imenice: ***modo***, ***more***, ***ratione***, ***ritu*** na način, poput, ***dolo*** prijevarom, ***gratiis*** besplatno, ***iure*** s pravom, ***lege*** po zakonu, ***casu*** slučajno, ***consilio*** po odluci, ***merito*** zasluženo, ***ordine*** po redu, ***vulgo*** širom.

> ***Merito** id tibi factum est. (Plautus)* To ti se zasluženo dogodilo.

21. *Hostes magno cum strepitu ac tumultu castris egressi sunt. (Caesar)*
22. *Verum summa cura studioque conquirimus. (Cicero)*
23. *M. Cato usque ad senectutem summa cum gloria vixit. (Cicero)*
24. *Metellus meritos in proeliis more militiae donat. (Sallustius)*
25. *Si ipsas inimicitias depono rei publicae causa, quis me tandem iure reprehendet? (Cicero)*
26. *Qui id, quod vitari potuit, metuit, is vivere animo quieto nullo modo potest. (Cicero)*

[3] *Disco* nije u pasivu, ali po značenju se može shvatiti jednakovrijednim pasivu glagola *doceo*.

d. **Ablativ uzroka.** Ablativ bez prijedloga označava **uzrok**. Često je taj uzrok **duševno stanje**.

Sunt in culpa, qui officia deserunt ***mollitiā*** *animi. (Cicero)* U grijehu su oni koji napuštaju dužnost zbog mlitavosti duha.

Oderunt peccare boni virtutis ***amore****. (Horatius)* Dobri ljudi mrze griješiti zbog ljubavi prema kreposti.

Neki se ablativi uzroka rabe češće: ***hortatu***, ***impulsu***, ***instinctu*** na poticaj, na navalu, ***iussu*** po naredbi, ***rogatu*** na traženje.

27. *Non dici potest quam flagrem desiderio Urbis. (Cicero)*
28. *Iste rei publicae calamitate laetatur. (Rhetorica ad Herennium)*
29. *Adulescentes senum praeceptis gaudent. (Cicero)*
30. *Phoebidas arcem Thebarum occupavit impulsu paucorum. (Nepos)*

e. **Ablativ mjesta.**

α. **Ablativ položaja (gdje?).**

- najčešće s prijedlogom *in*

Daphnis ego ***in silvis****, hinc usque ad sidera notus, / formonsi pecoris custos, formonsior ipse. (Vergilius)* Ja sam Dafnid u šumi, poznat odavde do zvijezda, čuvar lijepoga stada, sâm sam ljepši od njega.

Trovalentni glagoli koji znače: metnuti, smjestiti, staviti (***loco***, ***colloco***, ***impono***, ***pono***), postaviti (***statuo***), posaditi, zabiti (***defigo***), potopiti (***demergo***), pritisnuti (***imprimo***), uklesati (***insculpo***), upisati (***inscribo***) i slični također imaju *in* + ablativ, premda će hrvatski imati akuzativ (pitanje je *kamo?*).

Plato … iram ***in pectore*** *… locavit. (Cicero)* Platon je srdžbu stavio u grudi.

- s prijedlozima *ex, ab, de* uz glagole **visenja, ovisivanja** i **privezivanja**

Cui spes omnis pendet ***ex fortuna****, huic nihil potest esse certi. (Cicero)* Onome kome sva nada ovisi o sreći, tome ništa ne može biti pouzdano.

- bez prijedloga
  - u frazama: ***terra marique*** na kopnu i na moru, u izrazima ***loco/locis*** i ***parte/partibus*** s pridjevima

    sinistra *parte* na lijevoj strani, ***dextra*** *parte* na desnoj strani
  - kod imena **gradova** i **manjih otoka** upotrebljava se:

- lokativ (*singularia tantum* 1. i 2. deklinacije)
- ablativ (sva ostala imena)

Lokativ se upotrebljava i u riječima ***domi*** kući, ***ruri*** na selu, ***humi*** na zemlji.

> *Ut enim **Romae** consules, sic **Karthagine** quotannis annui bini reges creabantur.*
> Naime, kao u Rimu dva konzula, tako su se u Kartagi svake godine izabirala po dva kralja, koja su vladala godinu dana.[4]

- u navođenju mjestâ u knjigama (ako se radi o cijeloj knjizi, stihu i sl.)

> ***libro tertio** agitur de…* u trećoj knjizi govori se o…, ***versu decimo*** u desetom stihu.

- u oznakama mjesta s pridjevima ***totus***, ***cunctus*** čitav, ***omnis*** svaki, ***medius*** srednji

> *…Menippus Stratonitensis, meo iudicio, **totā Asiā** … disertissimus. (Cicero)*
> …Menip Stratonjanin, po mojem mišljenju … najrječitiji čovjek u cijeloj Aziji.

- u slučajevima kada se oznaka mjesta može shvatiti i kao uzrok, način ili sredstvo

> *Ariovistus … exercitum **castris** continuit. (Caesar)* Ariovist je … zadržao vojsku u taboru.
> *recipere **tecto**, **oppido**, **portu*** primiti u kuću, grad, luku

31. *Vagatur Perseus aliquamdiu in litore, postremo in latere templi prope angulum obscurum delituit. (Livius)*
32. *In nave victor pernoctaverit. (Suetonius)*
33. *Quae ego vidi Athenis! quae aliis in urbibus Graeciae! quas res divinas talibus institutas viris! (Cicero)*
34. *Aduatuci magni ponderis saxa et praeacutas trabes in muro collocant. (Caesar)*
35. *Nostri tametsi ab duce et a fortuna deserebantur, tamen omnem spem salutis in virtute ponebant. (Caesar)*
36. *Imposuistis in cervicibus nostris sempiternum dominum. (Cicero)*
37. *Lucretia cultrum in corde defigit. (cf. Livius)*
38. *Sagittae pendebant ab umero. (Cicero)*
39. *Consederat rex loco naturā munito. (Caesar)*
40. *De amicitia alio libro dictum est, qui inscribitur "Laelius". (Cicero)*
41. *Quam* [kako] *copiose a Xenophonte agri cultura laudatur in eo libro, qui "Oeconomicus" inscribitur! (Cicero)*

[4] Ako ze želi reći "u okolici, blizini grada" upotrijebit će se *ad*+akuzativ: *pons ad Genavam* most kod Genave.

42. *Caesar dilectum tota provincia habere instituit. (Caesar)*
43. *Saevit toto Mars impius orbe. (Vergilius)*
44. *Toto mari dispersi vagabantur. (Cicero)*
45. *Octavius navali proelio apud Actium vicit. (Suetonius)*

β. **Ablativ odvajanja (odakle?).**

- s prijedlozima *ex, ab, de* ili bez prijedloga, a dolazi uz glagole koji znače:
  - **odvajanje** (***cedo*** povlačim se, ***decedo*** odlazim)
  - **uklanjanje** (***moveo*** uklanjam, ***pello*** tjeram, ***effero*** iznosim)
  - **isključivanje** (***excludo***, ***intercludo*** isključujem)
  - **oslobađanje** (***levo***, ***libero***, ***absolvo*** oslobađam)[5]
  - **suzdržavanje** (***abstineo*** suzdržavam se)

Kad je u ablativu osoba, gotovo se uvijek rabi prijedlog *ab*. Često se prijedlog izostavlja u prenesenom, a navodi u doslovnom značenju.

*Decedit **ex Gallia** Romam simul Naevius. (Cicero)* Ujedno se Nevije povukao iz Galije u Rim.

*Lapidibus optimos viros **foro** pellis. (Cicero)* Kamenjem tjeraš s trga najbolje muževe.

*L. Brutus Romam **dominatu** regio liberavit. (Cicero)* Lucije Brut oslobodio je Rim od kraljevske vlasti.

- bez prijedloga stoje oblici ***domo*** od/iz kuće, ***rure*** sa sela, ***humo*** sa zemlje, te **imena gradova i manjih otoka**

*Ego, cum[6] Tullius **rure** redierit, mittam eum ad te. (Cicero)* Kad se Tulije vrati sa sela, poslat ću ga k tebi.

Glagoli i pridjevi koji označavaju **podrijetlo** (***nascor***, ***orior***, ***gigno***, ***procreo***; ***natus***, ***ortus***, ***editus***, ***genitus***...) imaju:
- ablativ bez prijedloga za označavanje porodice, društvenoga statusa ili roditelja

*amplissimo **genere** natus (Caesar)* rođen iz najvišega roda, ***parentibus** nati humilibus (Cicero)* rođeni od roditelja niskoga roda, ***Iove** nata et **Diona** (Cicero)* rođena od Jupitera i Dione

*Numae Pompilii regis nepos, **filia** ortus, Ancus Martius fuit. (Livius)* Unuk kralja Nume Pompilija, rođen od njegove kćerke, bio je Anko Marcije.

- ablativ s *ab* ili *ex* za označavanje **daljih predaka**

***Ab his** [Phoenicibus] orti Poeni. (Cicero)* Od njih [Feničana] su potekli Kartažani.
*…oriundi **ex Etruscis**… (cf. Livius)* …potekli od Etruščana…

[5] Glagoli uklanjanja, isključivanja i oslobađanja spadaju u trovalentne glagole.
[6] Ovdje je *cum* vremenski veznik, a *redierit* je futur II.

- ablativ s *ab* ili bez prijedloga za označavanje **mjesta podrijetla** ili **rođenja**

*Turnus Herdonius **ab Aricia**. (Livius)* Turno Herdonije iz Aricije.
*N. Mucius **Cremonā**. (Cicero)* Numerije Mucije iz Kremone.

- ablativ s *ex* ponekad se upotrebljava za **apelativ kojim se označava majka**

***Ex serva** natus. (Cicero)* Rođen od ropkinje.

- **građa** od koje je što načinjeno izražava se ablativom s prijedlogom *ex*.[7]

***Ex animo** constamus et **corpore**. (Cicero)* Sastojimo se od uma i tijela.
*[Curio] theatra … duo fecit amplissima **e ligno**. (Plinius Maior)* Kurion je načinio dva veoma velika kazališta od drveta.

46. *a tergo; ex parte dextra; ab oriente*
47. *Eloquendi vis nos a vita immani et fera segregavit. (Cicero)*
48. *Ex maxima libertate tyrannus gignitur. (Seneca)*
49. *Te ab eo libero.*
50. *Per idem tempus P. Clodius a patribus ad plebem* [od patricija k plebejcima] *transierat. (Cicero)*
51. *Demaratus fugit Tarquinios Corintho. (Cicero)*
52. *Multos fortuna liberat poena, metu neminem. (Seneca)*
53. *cedere patria, vita, memoria*
54. *Eloquendi vis nos a vita immani et fera segregavit. (Cicero)*
55. *Maecenas, atavis edite regibus. (Horatius)*
56. *Vespasianus Flaviam Domitillam duxit uxorem. Ex hac liberos tulit Titum et Domitianum et Domitillam. (Suetonius).*
57. *Neocles uxorem Acarnanam civem duxit, ex qua natus est Themistocles. (Nepos)*
58. *Statua ex auro exque aere facta.*
59. *Naves totae factae erant ex robore. (Caesar)*

γ. **Ablativ polazne točke (od čega udaljeno?).** Stoji s prijedlogom *ab*, a dolazi uz glagole koji izriču **stanje udaljenosti** (***absum***, ***disto*** udaljen sam).

*[Aesculapii templum] quinque milibus passuum **ab urbe** [Epidauro] distat. (Livius)* Eskulapijev hram udaljen je od grada Epidaura pet tisuća koraka.[8]

60. *Hadrumetum abest a Zama circiter milia passuum trecenta. (Nepos)*
61. *Sulmo, | milia qui novies distat ab Urbe decem. (Ovidius)*

f. **Ablativ vremena.**[9]

62. *Stellae circulos suos orbesque conficiunt celeritate mirabili. (Cicero)*
63. *Quapropter vos oro atque obsecro, iudices, ut attente bonaque cum venia verba mea audiatis. (Cicero)*

[7] Građa se može promatrati kao početna točka iz koje je nešto nastalo.
[8] Ablativ može, kao i akuzativ, označavati protezanje u prostoru ***(quinque milibus passuum)***.
[9] O izricanju vremenskih odnosa bit će riječi u poglavlju 3. *Izricanje vremenskih odnosa*.

2. Upotreba lokativa

Samo neke latinske imenice imaju lokativ jednine, koji ima padežni morfem ***-i***.[10] To su:

a. imena **gradova i manjih otoka 1. i 2. deklinacije** koja su *singularia tantum*.

> *Pompeius hiemare **Dyrrachii**, **Apolloniae** omnibusque oppidis maritimis constituerat. (Caesar)* Pompej je odlučio prezimiti u Dirahiju, Apoloniji i svim primorskim gradovima.

Ovdje lokativ izgleda kao genitiv.[11]

b. imenice: ***domi*** kod kuće, ***humi*** na tlu, ***ruri*** na selu, te izrazi: ***domi militiaeque***, ***belli domique*** u miru i u ratu

> *Parvi sunt foris arma nisi est consilium **domi**. (Cicero)* Malo vrijedi oružje vani ako kod kuće nema mudrosti.

64. *Archias poeta domicilium Romae multos iam annos habet. (Cicero)*
65. *Nobiles adulescentes Neapoli, in celeberrimo oppido, cum Graeca palla saepe videmus. (Cicero)*
66. *Neque Syracusis neque Agrigenti neque Athenis, cum erant tyranni, erat respublica, neque Romae cum erant decemviri. (Cicero)*
67. *Rhodi ego non fui, sed fui in Bithynia. (Cicero)*
68. *Iacere humi. (Cicero)*
69. *Marius, septimum* [sedmi put] *consul, domi suae est mortuus. (Cicero)*

[10] U 1. deklinaciji došlo je u pretklasično doba do glasovne promjene u kojoj je završetak ***-āī*** postao ***-ae***.

[11] Postoji nekoliko slučajeva lokativa imenica treće deklinacije: *Karthagini* u Kartagi, *Tiburi* u Tiburu.

3. Izricanje vremenskih odnosa

Vremenska točka

1. **Kada**?

- vremenska točka izriče se prijedložnim izrazima (s prijedlozima ***in***, ***sub***, ***ad***, ***inter*** itd.). U ablativu bez prijedloga obično stoje:

- imenice koje označavaju **vrijeme** (***tempus*** vrijeme, ***aetas*** doba, ***ver*** proljeće, ***hiems*** zima, ***dies*** dan, ***nox*** noć, ***mensis*** mjesec, ***annus*** godina, ***vigilia*** bdijenje, ***hora*** sat...).

> ***Qua nocte*** *Alexander natus est, eadem Dianae Ephesiae templum deflagravit. (cf. Cicero)* Iste noći u kojoj je Aleksandar rođen hram Dijane Efeške izgorio je do temelja.

- imenice ***initium***, ***principium*** početak, ***adventus*** dolazak, ***reditus*** povratak, te imena **svetkovina**, **igara** i **skupština**.

> *Comitium (nomen habet) ab eo quod coibant eo* ***comitiis curiatis*** *et litium causa. (Varro)* Komicij je nazvan po tome što su onamo išli [**co**ibant] za vrijeme kurijske skupštine, kao i radi parnica [**litium**].

- imenice koje označavaju **životnu dob** (***pueritia*** dječaštvo, ***adulescentia***, ***iuventus*** mladost, ***senectus*** starost), **državne službe** (***consulatus*** konzulat, ***praetura*** pretura, ***aedilitas*** edilitet) i **izraze koji pomažu u datiranju** (***bellum*** rat, ***pugna*** bitka) s pridjevom.

> *summā senectute* u dubokoj starosti, *primā adulescentiā* u prvoj mladosti
>
> *Iam* ***priore consulatu*** *Aemilius dandi agri plebi fuerat auctor. (Livius)* Već je za prvoga konzulata Emilije bio poticatelj dijeljenja zemlje puku.
>
> *Multi* ***Cannensi pugna*** *ceciderunt. (Cicero)* U bitci kod Kane mnogi su poginuli.[12]

Za izricanje radnje koja je trajala ili se dogodila u vrijeme trajanja druge radnje može se upotrijebiti *inter*+gerund/gerundiv.

> *inter cenandum* za vrijeme večere, *inter res agendas* za vrijeme odvijanja stvari

Osobita je upotreba u izrazima: ***id temporis*** u to vrijeme, ***id aetatis*** u to životno doba, a ovdje se može dodati i ***id genus*** te vrste.

> *Ostorius longinquis in agris apud finem Ligurum* ***id temporis*** *erat. (Tacitus)* Ostorije je u to vrijeme bio na udaljenom imanju uz granicu Liguraca.

[12] Kad nemaju pridjeva, stoje u izrazu *in*+ablativ (*in pueritia* u dječaštvu, *in adulescentia* u mladosti).

70. *Summa senectute, ut ante dixi, M. Cato … in Galbam multa dixit. (Cicero)*
71. *Tum est Cato locutus, quo erat nemo fere senior temporibus illis, nemo prudentior. (Cicero)*
72. *Dux Poenus eo proelio cecidit. (Livius)*
73. *Ipse inter spoliandum corpus hostis veruto percussus ... inter primam curationem exspiravit. (cf. Livius)*
74. *Ibi saepe id temporis anni oriuntur nimbi. (Varro)*

2. **Prije koliko vremena?**

- pomoću riječi *ante*. Ako je ona prijedlog, izraz stoji u akuzativu (*ante* stoji bilo gdje), a ako je prilog, izraz je u ablativu (*ante* stoji **iza** izraza ili **između** imenice i atributa).

ante ***viginti annos***	prije dvadeset godina
viginti *ante* ***annos***	- // - // - // - // - // - // -
viginti annos *ante*	- // - // - // - // - // - // -
viginti *ante* ***annis***	dvadeset godina prije/ranije
viginti annis *ante*	- // - // - // - // - // - // -

Themistocles fecit idem quod ***viginti annis ante*** *fecerat Coriolanus. (Tacitus)* Temistoklo je učinio isto ono što je dvadeset godina prije učinio Koriolan.

- *abhinc*+akuzativ/ablativ.

Quaestor Cn. Papirio consuli fuisti ***abhinc annos quattuordecim****. (Cicero)* Bio si kvestor konzulu Gneju Papiriju prije četrnaest godina.

75. *Initio aestatis Agricola, domestico vulnere ictus, [uno] anno ante natum filium amisit. (Tacitus)*
76. *Athenienses, propter Pisistrati tyrannidem, quae paucis ante annis fuerat, omnium civium suorum potentiam extimescebant. (Nepos)*

3. **Nakon koliko vremena? Za koliko vremena?**

- pomoću riječi *post*. Ako je ona prijedlog, izraz stoji u akuzativu (*post* stoji bilo gdje), a ako je prilog, izraz je u ablativu, (*post* stoji **iza** izraza ili **između** imenice i atributa).

post ***quinque menses***	nakon pet mjeseci
quinque *post* ***menses***	- // - // - // - // - // -
quinque menses *post*	- // - // - // - // - // -
quinque *post* ***mensibus***	pet mjeseci poslije/ kasnije
quinque mensibus *post*	- // - // - // - // - // - // -

Micipsa ***paucis post diebus*** *moritur. (Sallustius)* Micipsa umre nakon par dana.

- ablativ bez prijedloga, *intra*+akuzativ.

Saturni stella ***triginta*** *fere* ***annis*** *cursum suum conficit. (Cicero)* Zvijezda Saturn dovrši svoj krug nakon otprilike trideset godina.

Urbs ***intra paucos dies*** *capta et direpta est. (Livius)* Grad je nakon malo dana zauzet i opljačkan.

77. *P. Decius post triennium, cum* (otkad) *consul esset, devovit se et in aciem Latinorum irrupit armatus. (cf. Cicero)*
78. *Biduo post Ariovistus ad Caesarem legatos mittit. (Caesar)*
79. *Milites diebus viginti quinque aggerem ... exstruxerunt. (Caesar)*

4. **U kojem vremenskom intervalu?**

- vremenski razmak u kojem se radnja ponavlja izriče se pomoću ablativa, i to tako da između rednog broja i imenice stoji *quoque/quaque*.[13]

Huic ***quinto quoque anno*** *ludi gymnici fiunt, qui appellantur Isthmia. (Hyginus)* Njemu se u čast svake pete godine održavaju igre pod nazivom Istamske.

80. *Lustrum nominatum tempus quinquennale a luendo, id est solvendo, quod quinto quoque anno vectigalia et ultro tributa per censores persolvebantur. (Varro)*

Razdoblje

1. **Koliko dugo?**

- akuzativ, *per*+akuzativ, *iam*+akuzativ, ablativ.

Atticus ***annos triginta*** *medicina non indiguit. (Nepos)* Atiku trideset godina nisu trebali lijekovi.

Per annos quattuor et viginti *certatum est. (Livius)* Borba je trajala dvadeset četiri godine.

Octavum iam annum *Saguntum sub hostium potestate erat. (Livius)* Sagunt je već osmu godinu bio pod vlašću neprijatelja.

Pericles ***quadraginta annis*** *praefuit Athenis. (Cicero)* Periklo je četrdeset godina bio na čelu Atene.

Nocte *pluit* ***tota****.* Kišilo je cijelu noć.

[13] *Quoque* stoji uz imenice muškoga i srednjega roda (*sexto quoque mense* svakog šestog mjeseca), a *quaque* uz imenice ženskoga roda (*tertia quaque hora* svakoga trećega sata).

81. *Duodequadraginta annos Dionysius tyrannus fuit opulentissimae civitatis. (cf. Cicero)*
82. *Romulus septem et triginta regnavit annos, Numa tres et quadraginta. (Livius)*
83. *Hannibal unus cum tot imperatoribus nostris per tot annos de imperio et de gloria decertavit. (cf. Cicero)*
84. *Septingentos iam annos vivunt. (Cicero)*
85. *Cum decimum iam diem graviter ex intestinis laborarem …, fugi in Tusculanum. (Cicero)*
86. *Quintum iam mensem socius et amicus populi Romani armis obsessus teneor. (Sallustius)*

2. **Otkad**?

- *ab/ex*+ablativ izriču trenutak kad je radnja počela.

Cato ***ab adulescentia*** *confecit orationes. (Nepos)* Katon je od mladosti sastavljao govore.

87. *Ex eo die dies continuos quinque Caesar pro castris suas copias produxit. (Caesar)*
88. *Mihi quidem a pueritia quasi magistra fuit, inquam, illa in legem Caepionis oratio. (Cicero)*
89. *Atque ex eo die triennium totum ego et leo in eadem specu eodemque et victu viximus. (Gellius)*

3. **Dokad**?

- *in*+akuzativ, *(usque) ad*+akuzativ.

Lacedaemonii ***in annos triginta*** *pepigerunt pacem. (Iustinus)* Spartanci su sklopili mir na trideset godina.

Philosophia iacuit ***usque ad hanc aetatem****. (Cicero)* Filozofija je bila zanemarena sve do sadašnjega vremena.

90. *Helvetii in tertium annum profectionem lege confirmant. (Caesar)*
91. *Nos hic te ad mensem Ianuarium exspectamus. (Cicero)*
92. *T. Aufidius, qui vixit ad summam senectutem, erat bonus vir et innocens. (Cicero)*
93. *Agricola ignotas ad id tempus gentes crebris simul ac prosperis proeliis domuit. (cf. Tacitus)*

4. Trovalentni glagoli

Dva objekta

Akuzativ + akuzativ

Glagoli koji označavaju **davanje informacija** te **skrivanje** ili **traženje** nečega trovalentni su. Osim subjekta, uz njih stoje:

a) **osoba** kojoj se daje, od koje se traži itd. (Učitelj **nas** je poučavao stranim jezicima. Cezar je **od zamjenika** zatražio popis vojnika.)

b) **stvar** koja se daje, traži itd. (Učitelj nas je poučavao **stranim jezicima**. Cezar je od zamjenika zatražio **popis vojnika**.)

Ovo su najčešći takvi glagoli.

<table>
<tr><th colspan="2">Glagol</th><th>osoba</th><th>stvar</th></tr>
<tr><td>doceo
erudio</td><td>poučavam</td><td rowspan="2">A.</td><td>A., Ab.</td></tr>
<tr><td>celo</td><td>tajim</td><td>A., de+Ab.</td></tr>
<tr><td>flagito</td><td rowspan="5">pitam
zahtijevam
tražim</td><td rowspan="3">A., ab+Ab.</td><td rowspan="2">A., ACI</td></tr>
<tr><td>posco</td></tr>
<tr><td>postulo</td><td>A., de+Ab.</td></tr>
<tr><td>peto</td><td rowspan="3">A.</td></tr>
<tr><td>requiro</td><td rowspan="2">ab/de/ex+Ab.</td></tr>
<tr><td>quaero</td></tr>
<tr><td colspan="2">impetro</td><td>postižem molbom</td><td>ab+Ab.</td><td>A.</td></tr>
</table>

*Coriolanus **auxilium** petiit **a Volscis**.* (Cicero) Koriolan je od Volščana zatražio pomoć.

*Caesar quaerit **ex Lisco ea**, quae in conventu dixerat. (Caesar)* Cezar je Liska pitao ono što je bio rekao na sastanku.

*Non **te** celavi **sermonem** Ampii. (Cicero)* Nisam od tebe sakrio razgovor s Ampijem.

Napomene

- Akuzativ stvari u pravilu se uvijek može zamijeniti infinitivom ili zavisnom rečenicom.

> ***Facere*** *docet philosophia, non* ***dicere****. (Seneca)* Filozofija uči činiti, a ne govoriti.

- Kad znači "obavijestiti", uz *doceo* stvar može stajati u *de*+Ab. ili ACI.

> *... ut* ***de*** *eius* ***iniuriis*** *iudices docerent... (Cicero)* ... da o njegovim nedjelima obavijeste sudce ...

- Kad je *celo* u pasivu, osoba od koje se skriva je subjekt u N., a stvar koja se skriva stoji u izrazu *de*+Ab. ili A.

> *Non est profecto* ***de*** *illo* ***veneno*** *celata* ***mater****. (Cicero)* Taj otrov sigurno nije bio skriven od majke.

94. *Bassus noster me de hoc libro celavit. (Cicero)*
95. *Id Alcibiades diutius celari non potuit: erat enim ea sagacitate, ut decipi non posset. (Nepos)*
96. *Caesar Aeduos frumentum flagitabat. (cf. Caesar)*
97. *Caesar per virgines Vestales perque Mamercum Aemilium et Aurelium Cottam, propinquos et adfines suos, veniam a Sulla impetravit. (cf. Suetonius)*

Akuzativ + dativ

Brojni glagoli traže jedan objekt u akuzativu, a drugi u dativu. Najčešće im je konstrukcija jednaka kao u hrvatskome.

> ***Prandium*** *uxor* ***mihi*** *perbonum dedit. (Plautus)* Žena mi je dala jako dobar ručak.
>
> *Postquam* ***hoc mihi*** *narravit, abeo ab illo. (Plautus)* Nakon što mi je to ispripovjedio, otiđem od njega.
>
> *...****pecuniam argentario*** *promittit Aebutius... (Cicero)* ...Ebucije obećaje mjenjaču novac...

Kod glagola ***antefero***, ***praefero*** stavljam naprijed (prostorno i preneseno značenje), više cijenim (preneseno), ***postpono***, ***posthabeo*** stavljam iza (prostorno i preneseno), manje cijenim (preneseno), i sličnih, latinski objekt u dativu obično se prevodi prijedložnim izrazom.

> *Antetulit* ***irae*** *religionem. (Nepos)* Stavio je vjernost ispred srdžbe.
>
> *Omnes posthabui* ***mihi*** *res. (Terentius)* Sve sam stvari po vrijednosti stavio iza sebe.

98. *...qui virtute belli omnibus gentibus praeferebantur... (Caesar)*
99. *Ille Q. Scaevolam sibi minorem natu generum praetulit. (cf. Cicero)*

Akuzativ + ablativ

Neki trovalentni glagoli mogu tražiti jedan objekt u akuzativu, a drugi u ablativu. Najuobičajeniji su:

- glagoli **odijevanja**, **svlačenja** i **ukrašavanja** (***induo***, ***vestio*** odijevam, ***exuo***, ***spolio*** svlačim, skidam, ***orno*** ukrašavam)

> *Magnumque ex iis numerum occidit atque omnes **armis** exuit. (Caesar)* I velik je broj njih pogubio i svima skinuo oružje.
>
> *…regalibus **ornamentis** ornat puellam… (Historia Apollonii, regis Tyri)* …resi djevojku kraljevskim ukrasima…

- glagoli **popunjavanja** (***impleo***, ***compleo***, ***expleo*** popunjavam) i **lišavanja** (***privo*** lišavam)

> *Domitius naves **colonis pastoribusque** complet. (Caesar)* Domicije puni brodove naseljenicima i pastirima.
>
> *Haec meretrix meum erum ... privavit **bonis, luce, honore**. (Plautus)* Ova je bludnica lišila moga gospodara dobara, svjetla, časti.

- glagoli ***assuesco***, ***assuefacio*** navikavam, ***afficio*** obdarujem, dajem, pogađam[14]

  *…**pluribus** assuevit mentem corpusque… (cf. Horatius) …* …navikao je duh i tijelo na više stvari…

Napomena

- Glagoli popunjavanja mogu imati umjesto ablativa i genitiv.

> *Piso multos codices implevit earum **rerum**. (Cicero)* Pizon je mnoge knjige napunio tim stvarima.

100. *Galli ... superiorem partem collis usque ad murum oppidi densissimis castris compleverant. (Caesar)*
101. *Pomis se fertilis arbos | induerat. (Vergilius)*
102. *Neque eos aut Otho praemio adfecit aut puniit Vitellius. (Tacitus)*
103. *Hannibal adeo gravi morbo afficitur oculorum, ut postea numquam dextro aeque usus sit. (Nepos)*

[14] Način na koji se prevodi glagol *afficio* ovisi o tome je li izraz u ablativu povoljan ili nepovoljan.

Akuzativ + dativ / ablativ + akuzativ

Neki glagoli **stavljanja** i **davanja** (***circumdo*** okružujem, ***aspergo*** škropim, ***dono*** darujem, ***impertio*** obdarujem) uz subjekt traže još dva elementa:

a) **sredstvo** okruživanje, škropljenja itd.

b) **cilj** prema kojemu se sredstvo kreće

Oni se mogu konstruirati na dva načina:

	sredstvo	**cilj**
1. konstrukcija	A.	D.
2. konstrukcija	Ab.	A.

Pectus *[A.], hoc est* ***ossa*** *[A.],* ***praecordiis*** *[D.] et* ***vitalibus*** *[D.] natura circumdedit. (Plinius Maior) =* ***Pectore*** *[Ab.], hoc est* ***ossibus*** *[Ab.],* ***praecordia*** *[A.] et* ***vitalia*** *[A.] natura circumdedit.* Priroda je prsa, tj. kosti stavila oko unutrašnjih i vitalnih organa. = Priroda je prsima, tj. kostima okružila unutrašnje i vitalne organe.

104. Octavius quinis castris oppidum circumdedit. (Caesar)
105. Hunc tu vitae splendorem maculis aspergis istis? (Cicero)

Objekt i komplement

Objekt u akuzativu + komplement u akuzativu

Ako su glagoli **smatranja**, **imenovanja**, **činjenja**, **uzimanja**, **izabiranja** (***puto***, ***duco***, ***existimo*** smatram, ***habeo*** imam, smatram, ***dico*** govorim, nazivam, ***appello*** nazivam, ***creo***, ***facio*** činim, ***nomino*** imenujem, ***(d)eligo*** izabirem, ***sumo*** uzimam…) u aktivu, često osim subjekta traže:

a) **osobu** (Cezar je **Hircija** postavio za legata. Smatramo **vas** marljivima.)

b) **svojstvo** koje se s osobom povezuje (Cezar je Hircija postavio **za legata**. Smatramo vas **marljivima**.)

Oba su ta elementa u latinskome u akuzativu ili infinitivu. Akuzativ osobe i u hrvatskome je akuzativ, dok se akuzativ svojstva prevodi instrumentalom, izrazima *za*+A., *kao*+A. i sl.

Iram *bene Ennius* ***initium*** *dixit insaniae. (cf. Cicero)* Srdžbu je Enije ispravno nazvao početkom ludila.

> ***Me principem*** *nominavit. (Cicero)* Mene je imenovao za vođu.
>
> *Cato* ***Valerium Flaccum*** *habuit* ***collegam****. (cf. Nepos)* Katon je imao Valerija Flaka kao kolegu.[15]

Napomena

- *Habeo* se u značenju "smatram" može konstruirati i s *pro*+Ab.

> *Utrum* ***pro ancilla*** *me habes an* ***pro filia****? (Plautus)* Smatraš li me sluškinjom ili kćerkom?

> *106. Crudelem medicum intemperans aeger facit. (Publilius Syrus)*
> *107. Epistulam tuam accepi post multos menses quam miseras: supervacuum itaque putavi ab eo, qui afferebat, quid ageres quaerere. (Seneca)*

OBJEKT U AKUZATIVU + KOMPLEMENT U DATIVU

Sljedeći glagoli često imaju dativ svrhe, koji je kao komplement usko povezan s riječju na koju se nadovezuje, ali ima službu priložne oznake:
- ***sum*** služim za, biti na; ***tribuo*** upisujem u; ***do*** dajem, ubrajam u; ***mitto*** šaljem; ***relinquo*** ostavljam; ***accipio*** primam; ***deligo*** izabirem; ***habeo*** imam za; ***venio*** dolazim; ***eo*** idem; ***arcesso*** pozivam itd.

> *Virtus sola neque datur* ***dono*** *neque accipitur. (Sallustius)* Sama krepost niti se daje niti se prima na dar.
>
> *Habere* ***quaestui*** *rem publicam non modo turpe est, sed sceleratum et nefarium. (Cicero)* Imati (koristiti) republiku za zaradu nije samo sramotno, već je i zločin i težak prijestup.
>
> *diem* ***colloquiis*** *dicere* odrediti dan za razgovore, *locum* ***castris*** *deligebant* izabirali su mjesto za tabor
>
> ***usui*** *est* na korist je, ***indicio*** *est* služi kao pokazatelj, ***ludibrio*** *est* na porugu je

Napomena

- Uz ostale glagole, kao i uz neke od navedenih, svrha se izražava uglavnom izrazima *in/ad*+A. ili G.+*causa/gratia*.

> ***In ea tempora*** *natus est. (Tacitus)* Rođen je za takva vremena.

[15] Uz pasivne oblike oba su člana u nominativu (to su **kopulativni glagoli**, v. *Latinski jezik 3*, poglavlje 7). *Libri Sibyllini* ***utiles*** *habebantur.* Sibilinske knjige držale su se korisnima.

> ***Ad celeritatem*** *onerandi naves paulo facit humiliores. (cf. Caesar)* Radi bržega utovarivanja načinio je malo niže brodove.
>
> ***Honoris tui causa*** *huc ad te venimus. (Plautus)* Radi tvoje smo časti došli ovamo k tebi.

Često se uz taj dativ javlja i drugi dativ, koji označava entitet u čiju se korist ili štetu radnja vrši (tada imamo tzv. **dvostruki dativ**).

> *Eo biduo Caesar cum equitibus DCCCC, quos* ***sibi praesidio*** *reliquerat, in castra pervenit. (Caesar)* U ta je dva dana Cezar s 900 konjanika, koje je ostavio sebi kao stražu, došao u tabor.
>
> ***Hortensio*** *quod bello civili numquam interfuisset* ***ignaviae*** *tribuebatur. (Cicero)* Hortenziju se to što nije nikad sudjelovao u građanskom ratu upisivalo u lijenost.
>
> *Res tuae* ***mihi*** *maximae* ***curae*** *sunt. (Cicero)* Tvoje prilike veoma su mi na srcu.
>
> ***Nemini*** *meus adventus* ***labori*** *aut* ***sumptui*** *fuit. (Cicero)* Nikome moj dolazak nije bio na muku ili trošak.
>
> *Pausanias venit* ***Atticis auxilio****. (Nepos)* Pausanija je došao Atičanima u pomoć.

108. *Caesar C. Fabium legatum cum legionibus duabus castris praesidio relinquit. (cf. Caesar)*
109. *Quis tibi hanc dedit mancipio? (Plautus)*
110. *Is omnibus exemplo debet esse. (Cicero)*
111. *Cerva alba eximiae pulchritudinis et vivacissimae celeritatis a Lusitano ei quodam dono data est. (Gellius)*

Bezlični glagoli – dvovalentni i trovalentni

Glagoli duševnih stanja

Uz glagole **duševnih stanja**: ***taedet*** gadi (mi) se, dojadilo (mi) je, ***piget*** mrzi (me), mrsko (mi) je, ne da (mi) se, ***miseret*** žao (mi) je, ***pudet*** stid (me) je, stidi(m) se, ***paenitet*** kajem se, žao (mi) je, ***dolet*** bolno (mi) je... stoje dva elementa:

a) osoba u A.

b) predmet – ono prema čemu osoba ima stav, osjećaj itd. – u G. ili inf.

> ***Me*** *non solum piget* ***stultitiae*** *meae, sed etiam pudet. (Cicero)* Ne samo da mi je mrska moja glupost, već je se i stidim.
>
> *At* ***te*** *id nullo modo* ***facere*** *puduit. (Terentius)* Ali tebe nikako nije bilo stid to učiniti.

Napomena

- Ako se predmet izriče zamjenicom srednjega roda, stoji u N. jednine.

> *…neque **id** me sane paenitet. (Aulus Gellius)* … i doista se ne kajem zbog toga.

112. *Dolet pudetque Graium me et vero piget. (Accius)*
113. *Neque enim me piguit inquirere. (Petronius)*

Interest i refert

Glagoli ***interest***[16] i ***rēfert***[17] "stalo (mi) je, tiče (me) se, važno (mi) je", u svojoj okolini mogu imati tri elementa:

do čega je stalo, što je važno itd.	**kome je stalo, za koga/za što je važno itd.**	**u kojoj je mjeri stalo, koliko je važno itd.**
- N. zamjenice u srednjem rodu, - inf., - ACI, - neupravno pitanje	- G., - gramatička lica stoje u Ab. jed. ž. roda posvojne zamjenice (***meā***, ***tuā***, ***suā***, ***nostrā***, ***vestrā***)	- prilozi, - sred. rod pridjeva količine ili zamjenica (***multum***, ***plus***, ***plurimum***, ***tantum***, ***quid***), - genitiv cijene (***magni***, ***parvi***, ***tanti***)

> ***Id mea minime** refert. (Terentius)* To me se ni najmanje ne tiče.
>
> ***Quid** refert, **quā me ratione cogatis**? (Cicero)* Što je važno na koji me način prisiljavate?
>
> ***Multum** interest **rei familiaris** tuae **te quam primum venire**. (Cicero)* Jako je važno za tvoj imetak da što prije dođeš.

114. *Quid refert qualis status tuus sit, si tibi videbitur malus? (Seneca)*
115. *Mea et rei publicae et maxime tua interest. (cf. Cicero)*
116. *Vehementer intererat vestra, qui patres estis, liberos vestros hic potissimum discere. (Plinius Minor)*

Ostali bezlični glagoli i izrazi

Konsturiraju se na sljedeći način:

glagol/izraz	**komu/čemu dolikuje**	**što dolikuje**
libet mili se	D.	inf., ACI, zav. reč., N. zamjenice ili

[16] Lični glagol *intersum* znači "biti nazočan, prisustvovati".
[17] Valja ga razlikovati od *rĕfert* "vraća", "donosi", "javlja".

licet dopušteno je		pridjeva u srednjem rodu
decet dolikuje ***dedecet*** ne dolikuje	A., D.	N., inf., zam. u s. r.
opus est treba, potrebno je	D.	Ab., G., inf.[18], zam. u s. r.
oportet treba	ACI, zav. reč., zam. u s. r.	

*Tuo **adventu nobis** opus est maturo. (Cicero)* Potreban nam je tvoj brz dolazak.

117. *Cui plus licet quam par est, plus vult quam licet. (Publilius Syrus)*
118. *Emas non quod opus est, sed quod necesse est: quod non opus est, asse carum est. (Cato)*
119. *Non libet enim mihi deplorare vitam, quod multi, et ei docti, saepe fecerunt, neque me vixisse paenitet. (Cicero)*
120. *Eripere telum, non dare, irato decet. (Publilius Syrus)*

121. *Aliqui pecuniam praeferre amicitiae sordidum existimant. (cf. Cicero)*
122. *Catilina iuventutem, quam illexerat, multis modis mala facinora edocebat. (cf. Sallustius)*
123. *Docemur auctoritate nutuque legum domitas habere libidines, coercere omnes cupiditates, nostra tueri, ab alienis rebus mentes, oculos, manus abstinere. (cf. Cicero)*
124. *Epaminondas ... omnem civilem victoriam funestam putabat. (Nepos)*
125. *Gramine vestitis accubuere toris. (Ovidius)*
126. *Iam primum uxor eius Boudicca verberibus affecta et filiae stupro violatae sunt. (Tacitus)*
127. *Ipsum autem hominem eadem natura non solum celeritate mentis ornavit, sed et sensus tamquam satellites adtribuit. (Cicero)*
128. *Me civitatis morum piget taedetque. (Sallustius)*
129. *Novo consilio nunc mihi opus est. (Plautus)*
130. *Nunc ego, patres conscripti, intellego quid mea intersit. (Cicero)*
131. *Omnes Thessaliae civitates interfectum Pelopidam coronis aureis et statuis aeneis donaverunt. (Nepos)*
132. *Omnia Italica pro Romanis habeo. (cf. Quintilianus)*
133. *Patres C. Mucio trans Tiberim agrum dono dedere, quae postea sunt prata Mucia appellata. (Livius)*
134. *Postea Messalla consul in senatu de Pompeio quaesivit quid de religione … sentiret. (Cicero)*
135. *Quem enim intellegimus divitem? (Cicero)*
136. *Receptui deinde cecinit multoque ante noctem copias reduxit. (Livius)*
137. *Stratonem illum omnibus commodis adfecerat. (Cicero)*
138. *Xenocrates, cum maledico quorundam sermoni summo silentio interesset, uno ex his quaerente* [kad se jedan od njih požalio], *cur solus linguam suam cohiberet: "Quia dixisse me", inquit, "aliquando paenituit, tacuisse numquam". (Valerius Maximus)*

[18] S infinitivom u kombinaciji može doći i ACI: *Non opus est nunc intro te ire. (Plautus)* Nije potrebno da sada ideš unutra.

Kako upropastiti ljude

(...) Eutrapelus cuicumque nocere volebat
vestimenta dabat pretiosa: 'Beatus enim iam
cum pulchris tunicis sumet nova consilia et spes,
dormiet in lucem, scorto postponet honestum
officium, nummos alienos pascet, ad imum
Thrax erit aut holitoris aget mercede caballum'. (Horatius)

in lucem – do kasno, *nummus alienus* – posuđeni novac, *ad imum* – naposljetku, *Thrax* – gladijator

5. Kompletivi

Kompletivi su konstrukcije i rečenice koje su nužne kao nadopune pojedinim glagolima. Mogu imati funkciju objekta ili subjekta. Dijelimo ih na:

- **akuzativ s infinitivom**
- **neupravna pitanja**
- **kompletivne rečenice**
  - **s *quod***
  - **s *ut***
  - **s *quin***

Neupravna pitanja

Neupravna pitanja izriču poznavanje ili nepoznavanje neke činjenice. Ta činjenica stoji u obliku **zavisne upitne rečenice** kao objekt ili subjekt uz glagole:

- **pitanja** (***quaero***, ***interrogo***, ***requiro*** pitam...),
- **neznanja** (***nescio***, ***haud scio*** ne znam...),
- **nesigurnosti** (***incertum est*** nije sigurno, ***incredibile est*** nevjerojatno je, ***dubito*** sumnjam, ***disputo*** raspravljam...),
- **znanja** (***scio*** znam, ***experior*** iskusujem, poznato mi je...).

Počinju upitnim zamjenicama i prilozima (***qui*** koji, ***quis*** tko, ***quam*** kako, ***ubi*** gdje, ***unde*** odakle, ***quando*** kada, ***quot*** koliko...) ili disjunkcijama (***num***, ***si***, ***-ne***, ***an*** je li, da li; ***utrum ... an***, ***-ne ... an*** je li ... ili).
U njima stoji konjunktiv prema *consecutio temporum*.

Quaesierat *ex me Scipio* ***quid****nam* ***sentirem*** *de hoc.* *(Cicero)* Scipion me je upitao što mislim o ovome.

Nunc ***quaero*** ***utrum*** *vestras iniurias* ***an*** *rei publicae* ***persequamini****.* *(Cicero)* Sada pitam progonite li nepravde koje su učinjene vama ili (nepravde koje su učinjene) državi.

Disputatur ***num*** *interire virtus in homine* ***possit****.* *(Cicero)* Raspravlja se može li krepost u čovjeku propasti.

139. *Epaminondas quaesivit salvusne esset clipeus. (Cicero)*
140. *Est boni consulis non solum videre, quid agatur, verum etiam providere, quid futurum sit. (Cicero)*

141. *Expertus es quam caduca felicitas esset. (Curtius)*
142. *Inquiro de te et ab omnibus sciscitor, qui ex ista regione veniunt, quid agas, ubi et cum quibus moreris. (Seneca)*

Kompletivne rečenice s quod

Dijelimo ih u:

1. rečenice koje označavaju neku činjenicu uz glagole: ***addo*** dodajem, ***accedit*** k tomu pridolazi; ***accidit*** događa se; ***praetereo***, ***omitto*** izostavljam; ***facio*** činim; ***sum*** jesam i sl.

   U njima stoji indikativ.

   Adde *huc,* ***quod*** *perferri litterae nulla condicione* ***potuerunt****. (Cicero)* Ovdje dodaj to da se pismo nikako nije moglo dostaviti.

   Accedit*,* ***quod*** *mirifice ingeniis excellentibus* ***delectatur****. (Cicero)* K tomu pridolazi da na divan način uživa u izvrsnim umovima.

   Summa laus senectutis ***est****,* ***quod*** *ea voluptates nullas magnopere* ***desiderat****. (Cicero)* Najveća je pohvala starosti to što nema velike želje ni za kakvim nasladama.

2. izraze ***est***, ***quod…*** ima razloga da...; ***non est***, ***quod…*** nema razloga da...

   U njima stoji konjunktiv prema *consecutio temporum*.

   Non est*,* ***quod contemnas*** *hoc studendi genus. (Plinius Minor)* Nema razloga da prezireš tu vrstu aktivnosti.

143. *Accidit perincommode, quod eum nusquam vidisti. (Cicero)*
144. *Tunc illud apud Aquitanos euenit, quod latior fama uulgarat. (Ammianus Marcellinus)*

Kompletivne rečenice s ut

Najčešće stoje uz sljedeće glagole i izraze:

fit, ***accidit***, ***evenit*** događa se	***ius est*** pravo je
accedit ad (A.) k (tomu) pridolazi	***mos est*** običaj je
(non) potest fieri (ni)je moguće	***sequitur*** slijedi
in eo est stvar je u tome	***restat*** preostaje

U njima stoji konjunktiv prema *consecutio temporum* (s upotrebom 1. i 2. konjunktiva za buduću radnju).

Accidit *Athenis,* ***ut*** *una nocte omnes Hermae* ***deicerentur****. (Nepos)* U Ateni se dogodilo to da su u jednoj noći sve herme srušene.

Ad Appi Claudi senectutem ***accedebat*** *etiam,* ***ut*** *caecus* ***esset****. (Cicero)* Starosti Apija Klaudija pridolazilo je i to da je bio slijep.[19]

Potest fieri*, Sile,* ***ut*** *is, unde te audisse dicis, iratus* ***dixerit****. (Cicero)* Moguće je, Sile, da je onaj od koga kažeš da si čuo rekao u bijesu.

145. *Eadem nocte accidit, ut esset Luna plena. (Caesar)*
146. *Forte ita evenit, ut eodem die ambo Praeneste uenirent. (Livius)*
147. *Sequitur, ut de frumento empto vos, iudices, doceam. (Cicero)*
148. *Viri et feminae ius est, ut, matrimonio aetate idonea, iungantur et familiam habeant, nullo modo generi, civitati, religioni imposito* [ne postavivši nikakvu granicu podrijetlu, nacionalnosti ili vjeri]. *(Declaratio hominis iurium universa)*

Kompletivne rečenice s quin

U ovim rečenicama stoji konjunktiv prema *consecutio temporum*, a dolaze uz:

1. **zanijekane glagole i izraze sumnje** (***non dubito***, ***quin*** ne sumnjam da; ***non est dubium***, ***quin*** nema sumnje da; ***nemo dubitat***, ***quin*** nitko ne sumnja da; ***quis dubitat***, ***quin*** tko sumnja da...),

   Non dubium est*,* ***quin*** *uxorem* ***nolit*** *filius. (cf. Terentius)* Nema sumnje da sin ne želi ženu.

   Non dubito*,* ***quin*** *vobis* ***satisfecerim****. (Cicero)* Ne sumnjam da sam vas zadovoljio.[20]

2. izraze ***nihil/paulum abest***, ***quin*** ništa ne/malo nedostaje da, ***nulla causa est***, ***quin*** nema razloga da ne, ***non possum (facere)***, ***quin*** ne mogu a da ne, ***vix teneor***, ***quin*** jedva se suzdržavam a da ne, ***fieri non potest***, ***quin*** nemoguće je da ne.

   Prorsus ***nihil abest****,* ***quin sim*** *miserrimus. (Cicero)* Doista, ništa ne nedostaje da budem najjadniji.

   Ego ***vix teneor****,* ***quin accurram****. (Cicero)* Ja se jedva suzdržavam da ne dotrčim.

149. *Facere non potui, quin tibi et sententiam et voluntatem declararem meam. (Cicero)*
150. *Germani non potuerunt, quin in nostros tela conicerent. (Caesar)*

[19] Uz neke od tih izraza može stajati i ***quod*** **s indikativom** (v. 8. 3).

[20] *Non dubito* ima i značenje "ne oklijevam", i tada se konstruira s infinitivom. *Socraticus Aristippus* ***non dubitavit*** *summum malum dolorem* ***dicere****. (Cicero)* Sokratovac Aristip nije oklijevao bol nazvati najvećim zlom.

Kompletivno-odnosne rečenice

Kompletivno-odnosne rečenice imaju odnosnu rečenicu s konjunktivom prema *consecutio temporum* na mjestu subjekta, a započinju izrazima ***sunt***, ***qui…***; ***inveniuntur***, ***qui…*** ima ih koji…; ***nemo reperitur***, ***qui…*** nema nikoga tko...[21]

Sunt *enim,* ***qui*** *discessum animi a corpore* ***putent*** *esse mortem. (Cicero)* Ima ih, naime, koji smatraju da je smrt odvajanje duše od tijela.

151. *Adde, quod est animus semper tibi mitis. (Ovidius)*
152. *Fieri potest, ut recte quis sentiat et id, quod sentit, polite eloqui non possit. (Cicero)*
153. *Fit, nescio quo modo, ut magis cernamus in aliis quam in nobismet ipsis, si quid delinquitur. (Cicero)*
154. *Moriendum est, et incertum an hoc ipso die. (Cicero)*
155. *Multi fuerunt, qui … tranquillitatem expetentes a negotiis publicis se removerint. (Cicero)*
156. *Multi sunt, qui non acerbum iudicent vivere, sed supervacuum. (Seneca)*
157. *Non id quaeritur, sintne aliqui, qui deos esse putent: di utrum sint necne sint, quaeritur. (Cicero)*
158. *Nam illa nimis antiqua praetereo, quod C. Servilius Ahala Sp. Maelium novis rebus studentem manu sua occidit. (Cicero)*
159. *Quis dubitare potest, quin deorum immortalium munus sit, quod vivimus, philosophiae, quod bene vivimus? (Seneca)*

Cezaru

Nil nimium studeo, Caesar, tibi velle placere,

nec scire utrum sis albus an ater homo. (Catullus)

O mržnji i ljubavi

Odi et amo. Quare id faciam, fortasse requiris.

Nescio, sed fieri sentio et excrucior. (Catullus)

An principatus Augusti merito inter feliciores reipublicae Romanae aetates numeretur?

Quaerenti, qualis Augusti aetas fuerit, plura occurunt, ex quibus de ea iudicari potest; primum comparatio cum aliis Romanae historiae aetatibus; nam, si ostenderis, aetatibus prioribus, quas felices appellant, similem fuisse Augusti aetatem, illis vero, quas aequalium et recentium iudicium [minus felices habuit], versis et mutatis moribus in peiorem partem, republica in factiones divisa, in bello etiam rebus male gestis, dissimilem, de ea ex aliis conjecturam facere potes; tum quaerendum est, quae

[21] Glavni se glagol može javiti u bilo kojem obliku (*erant, qui…*; *fuissent, qui…*).

veteres de ea ipsa dixerint, quid externae gentes de imperio habuerint, an id veriti sint aut contemserint, denique vero quales artes litteraeque fuerint.

6. Apsolutni ablativ (AA)

Cjeloviti AA

Sastavni dijelovi

Konstrukcija cjelovitoga AA sastoji se od dva glavna dijela u ablativu, koji se slažu u rodu i broju:

i. particip *(veniente, expugnatā, scriptis, moriturā, litigantibus)*

ii. imenski dio (*Marco, urbe, iis, matre, duobus*)

Marco veniente, urbe expugnatā, iis scriptis, matre moriturā, duobus litigantibus

AA stoji u nekoj rečenici kao zasebna cjelina (a*blatīvus absolūtus*: *absolūtus* < *absolvo* odriješiti) i izriče dodatnu radnju koja se vrši uz radnju glavne rečenice.

Prevođenje

Način prevođenja AA ovisi o značenju i kontekstu. Npr. rečenicu

> *Pythagoras Tarquinio **regnante** in Italiam venit. (cf. Cicero)*

moguće je prevesti:

1) **Zavisnom rečenicom** u kojoj particip postaje predikat, a imenski dio subjekt:
   a. **vremenskom**
      > Dok **je** Tarkvinije **vladao**, Pitagora je došao u Italiju.
   b. **uzročnom**
      > Budući da **je** Tarkvinije **vladao**, Pitagora je došao u Italiju.
   c. **dopusnom**
      > Iako **je** Tarkvinije **vladao**, Pitagora je došao u Italiju.
   d. **uvjetnom**
      > Ako **je** Tarkvinije **vladao**, Pitagora je došao u Italiju.
2) **Nezavisnom rečenicom** u kojoj particip postaje predikat, a imenski dio subjekt
   > Tarkvinije **je vladao**, a Pitagora je došao u Italiju.
3) **Prijedložnim izrazom** u kojemu particip postaje apstraktna imenica
   > Za Tarkvinijeve **vladavine** Pitagora je došao u Italiju.

160. *Diis adiuvantibus, nobis vigilantibus, populo Romano consentiente, erimus profecto liberi brevi tempore. (Cicero)*
161. *Nullo hoste prohibente aut iter demorante, Galba incolumem legionem in Allobroges perduxit. (Caesar)*
162. *Reluctante natura irritus est labor. (Seneca)*

Značenja participa

- **particip istovremenosti** izriče aktivnu istovremenu radnju

*Borea **flante** ne arato. (Plinius Minor)* Dok **puše** sjevernjak, nemoj orati.

*Rettuli me te **hortante** ad ea studia, quae, longo intervallo intermissa, revocavi.* (Cicero) Vratio sam se, budući da **si** me ti **poticao**, na ona izučavanja kojih sam se, nakon što su prekinuta dugom stankom, opet prihvatio.

- **particip prijevremenosti** izriče pasivnu prijevremenu radnju, a javlja se samo kod prelaznih aktivnih i neprelaznih deponentnih glagola.

*Cicero praesidiis **dispositis** Lentulum in carcerem deducit. (Sallustius)* Ciceron je, nakon što **su** postavljene **straže**, otpremio Lentula u zatvor.[22]

***Defuncto** Traiano Aelius Hadrianus creatus est princeps. (Eutropius)* Nakon Trajanove **smrti** Elije Hadrijan postavljen je za cara.

- **particip poslijevremenosti** izriče aktivnu poslijevremenu radnju, a javlja se rijetko, i to nakon klasičnog razdoblja.

*Quanto enim studio in caveam conveniretur **depugnaturo** aliquo qui centum infantes devorasset? (Tertullianus)* Jer, s kolikom li se revnošću sakupljaju u amfiteatar kad **se ima boriti** netko tko je proždro sto djece?

Napomena

Valja zapamtiti ove česte AA: ***signo dato*** na bojni znak, ***eo audito*** kad je to čuo, ***his cognitis*** kad je to saznao, ***his dictis*** kad je to rečeno, ***contione habita*** nakon skupštine, ***eo absente*** u njegovoj odsutnosti, ***pace facta*** nakon što je mir sklopljen, ***mutatis mutandis*** kad se promijeni ono što valja promijeniti, ***vice versa*** kad se stvar okrene

163. *Bello Gallico confecto totius fere Galliae legati ad Caesarem gratulatum convenerunt. (Caesar)*
164. *Camillus dato signo ex equo desilit et secum in hostem rapit proximum signiferum. (Livius)*

[22] Često ćemo u prijevodu pasivnu konstrukciju transformirati u aktiv: *Praesidiis dispositis, dux rediit.* Nakon što je postavio straže / postavivši straže, zapovjednik se vratio. Primijetimo to da u latinskoj rečenici nigdje ne piše **tko** je postavio straže – mi smo samo pretpostavili da je to učinio zapovjednik, koji je to imao vlast učiniti. Pasiv se često upotrebljava kad se subjekt ne zna ili ne želi reći.

165. *Galli, re per exploratores cognita, obsidionem relinquunt. (Caesar)*
166. *Hannibal, convocatis principibus Tarentinis, omnes praesentes difficultates exposuit. (Livius)*

AA bez participa

U AA umjesto participa mogu stajati:

a) imenice koje označavaju **čast**, **službu**, **ulogu** ili **dob.**

> *Bellum Gallicum Caesare **imperatore** gestum est. (Cicero).* Galski rat odvio se dok je Cezar bio **zapovjednik** / pod Cezarovim **zapovjedništvom**.
>
> *Ad ludos **auctore** Attio Tullio vis magna Volscorum venit. (Livius)* Na **poticaj** Atija Tulija velik broj Volščana došao je na igre.
>
> *Monumentum P. Scipionis defensoris me **puero** positum est. (Cicero)* Spomenik Publija Scipiona branitelja postavljen je dok sam bio **dječak**.

b) pridjevi ***invītus*** protiv volje, ***plenus*** pun, ***salvus*** zdrav, ***vivus*** živ, ***reliquus*** preostao...

> *Nihil decet **invita** Minerva, id est adversante et repugnante natura. (Cicero)* Ništa nije dolično **protiv volje** Minerve, tj. ako se priroda opire i suprotstavlja.
>
> *Affirmabat Postumius se **vivo** illam domum Ciceronis numquam futuram esse. (cf. Cicero)* Postumije je tvrdio da ona kuća nikada, dok je on **živ**, neće biti Ciceronova.

167. *Brevitatem secutus sum, te magistro. (Cicero)*
168. *Bruto Collatinoque ducibus et auctoribus populus Romanus quasi instinctu deorum concitatus regem destituit. (Florus)*
169. *C. Fabio L. Virginio consulibus trecenti nobiles homines contra Veientes bellum soli susceperunt. (Eutropius)*
170. *Haec ita sentimus natura duce. (Cicero)*

AA bez imenskog dijela

Konstrukcija AA može biti bez imenskog dijela:

a) kada je na mjestu imenskog dijela kompletiv. Česti su: ***cognito*** kad se saznalo, ***audito*** kad se čulo, kad je došla vijest, ***nuntiato*** kad je javljeno, ***impetrato*** kad je isposlovano, ***permisso*** kad je dopušteno.

> *Alexander audito **Darium movisse** ab Ecbatanis fugientem insequi pergit. (Curtius)* Kad je došla vijest **da je Darije krenuo** od Ekbatane, Aleksandar ga je nastavio goniti u bijegu.

> *Tunc concursus populi factus impetratoque **ut manerent** datum ut triduum quotannis ornati per urbem vagarentur. (cf. Livius)* Tada se narod zgrnuo, a kad se isposlovalo **da ostanu**, dopušteno im je da svake godine tri dana lunjaju okićeni po gradu.

b) U nekim posebnim izrazima: ***explorato*** kad je istraženo, ***auspicato*** kad su obavljeni auspiciji, ***certato*** nakon borbe.

> *Romulus Urbem condidit auspicato. (cf. Cicero)* Romul je osnovao Rim nakon što su obavljeni auspiciji.

171. *Permissoque, ut regnaret, non tamen ius datum usurpare sustinuit. (cf. Curtius)*

172. *Atque hoc et contra dicente Cotta et Sulla vivo iudicatum est. (Cicero)*
173. *Caesar, evocatis ad se undique mercatoribus, neque quanta esset insulae [Britannicae] magnitudo, neque quae et quantae nationes incolerent, neque quem usum belli haberent aut quibus institutis uterentur, neque qui essent ad maiorum navium multitudinem idonei portus reperire poterat. (Caesar)*
174. *Druso Caesare C. Norbano consulibus decernitur Germanico triumphus manente bello. (Tacitus)*
175. *Cognita re, diversa sibi consilia capiunt: Caesar ut quam primum se cum Antonio coniungeret, Pompeius ut venientibus in itinere se opponeret. (Caesar)*
176. *O, fortunatam natam me consule Romam! (Cicero)*
177. *Helvetii regno occupato sperant se Gallia potiri posse. (Caesar)*
178. *Alexander postero die cum cura sepultis militibus Persarum quoque nobilissimis eundem honorem haberi iubet. (Curtius)*
179. *Constat hunc non modo colendis praediis praefuisse sed certis fundis patre vivo frui solitum esse. (Cicero)*
180. *Desperanda tibi salva concordia socru. (Iuvenalis)*
181. *Quae tamen multo plura illo mortuo reperta sunt quam vivo beneficia per omnes annos tributa et data. (Cicero)*

Zlatno doba

Quam bene Saturno vivebant rege, priusquam
tellus in longas est patefacta vias. (Tibullus)

Rimska strogost

Princeps Horatius ibat trigemina spolia prae se gerens; cui soror virgo, quae desponsa uni ex Curiatiis fuerat, obvia ante portam Capenam fuit, cognitoque super umeros fratris paludamento sponsi, quod ipsa confecerat, solvit crines et flebiliter nomine sponsum mortuum appellat. Movet feroci iuveni animum comploratio sororis in victoria sua tantoque gaudio publico. Stricto itaque gladio simul verbis

increpans transfigit puellam. "Abi hinc cum immaturo amore ad sponsum", inquit, "oblita fratrum mortuorum vivique, oblita patriae. Sic eat quaecumque Romana lugebit hostem." (Livius)

7. Atribucija i apozicija

Atribucija

Atribucijom se nečemu pridaje svojstvo. Ona se provodi pomoću **pridjeva**, **imenica**, **zamjenica**, **brojeva** i **zavisnih odnosnih rečenica**.

Pridjev

Pridjev kao atribut slaže se sa svojom imenicom u rodu, broju i padežu. Tako se ponaša i particip, koji je također pridjev.

> *mulier* ***pulchra*** lijepa žena, *munus* ***assignatum*** dodijeljeni zadatak, ***regium*** *donum* kraljevski dar, *equus* ***emendus*** konj kojega treba kupiti

Atribut koji stoji uz više imenica različita roda najčešće se slaže s najbližom, rjeđe s najvažnijom.

> *Volusenus, vir et* ***consilii magni*** *et* ***virtutis****. (Caesar)* Voluzen, muž velike mudrosti i vrline.
>
> ***Cuncta maria terrae****que patebant. (Seneca)* Sva mora i zemlje bili su otvoreni.

Napomene

- Pridjevi koji označavaju **mjesto ili redoslijed** mogu određivati imenicu kao cjelinu ili samo njezin dio:

> ***summus*** *mons* "najviše brdo" [cjelina] ili "vrh brda" [dio]

- Pridjevski atributi mogu biti upotrijebljeni **kao komplement** (tj. povezani sa svojom imenicom preko glagola):

> *Filius* ***aegrotus*** *rediit.* Sin se vratio bolestan (= vratio se kao bolestan, bio je bolestan kad se vratio).

- **Particip prijevremenosti pasiva** ponekad označava radnju, a ne stanje:

> *ab urbe* ***condita*** od osnutka grada (*od osnovanog grada)
>
> *civitatis* ***restitutae*** *causa* radi obnove države (*radi obnovljene države)[23]

[23] Sličnu smo situaciju imali s gerundivom kao pridjevskim oblikom gerunda (*de urbe condienda* o osnivanju grada [*o osnivanom gradu]; *civitatis restituendae causa* radi obnavljanja države [*radi obnavljane države]).

182. *Caesar utebatur equo insigni, pedibus prope humanis et in modum digitorum ungulis fissis. (cf. Suetonius)*
183. *Ipse intempesta nocte per medias custodias somno oppressas incolumis evasit. (Aurelius Victor)*
184. *ante milites captos (2 značenja), summa aqua (2 značenja)*

Genitiv

a. Posvojni genitiv

Posvojni genitiv označava posjedovanje, autorstvo, rodbinsku vezu ili kakvu sličnu usku povezanost koja se može shvatiti kao oblik posjedovanja.

domus ***reginae*** kraljičina palača, *domus* ***reginarum*** palača kraljicâ, *domus* ***reginae Illyrici*** palača kraljice Ilirika, *versus* ***Plauti*** Plautov stih[24]

Napomene

- Posvojnost u 1. i 2. licu češće izriče posvojna zamjenica (osim kad se javlja uz *omnium*).

amicus ***meus*** moj prijatelj, *gladius* ***tuus*** tvoj mač, ***omnium nostrum*** *inimicus* neprijatelj svih nas

- Ako se u posvojnom genitivu javlja **ime božanstva** uz riječ koja znači **svetište** (***templum***, ***aedes***, ***fanum***) iza mjesnih prijedloga (obično ***ad***), ta će se riječ izostaviti.

Pecunia utinam ad ***Opis*** *maneret. (Cicero)* Kamo sreće da je novac ostao u Opinu hramu.

- Imenice koje označavaju **obiteljske odnose** (***filius***, ***filia***, ***uxor***, ***servus***...) često se izostavljaju kad imaju posvojni genitiv.

Flaccus ***Claudii*** Flak, rob Klaudijev

185. *Per legatum Cineam Pyrrhus non virorum modo, sed etiam mulierum animos temptavit. (Livius)*
186. *Quotiens ego ipse, iudices, ex P. Clodi telis et ex cruentis eius manibus effugi! (Cicero)*
187. *Ventum erat ad Vestae. (Horatius)*
188. *Quercus, ingens arbor, praetorio imminebat, cuius umbra opaca sedes erat. (Livius)*

b. Subjektni i objektni genitiv

Neke imenice imaju značenje srodno glagolskom (*spes – spero*, *studium – studeo*, *cultus – colo*). Genitivni atribut tih imenica može imati funkciju subjekta ili objekta tog povezanog glagola.

metus ***hostium***:

strah neprijateljâ (**neprijatelji** strahuju od nekoga) **subjektni genitiv**

[24] Primijetimo da se posvojni genitiv, kad je to moguće, obično prevodi pridjevom, a inače imenicom.

strah od neprijateljâ (netko strahuje **od neprijateljâ**) **objektni genitiv**

Quam multos divini ***supplicii metus*** *a scelere revocavit! (Ciceron)* Kolike li je mnoge strah od božanske kazne odvratio od zlodjela!

…pro veteribus ***Helvetiorum iniuriis*** *populi Romani… (Caesar)* …za stare nepravde Helvećanâ [nanesene] rimskom narodu…

Napomene

- Ako se radi o 1. i 2. licu, subjektni genitiv izriču posvojne, a objektni genitiv lične zamjenice.

desiderium ***tuum*** tvoja želja, *desiderium* ***tui*** želja za tobom

- Ako se želi izbjeći dvosmislenost, objektni se genitiv zamjenjuje prijedložnim izrazima s prijedlozima *in/erga/adversus*+A.[25]

odium ***in Verrem*** mržnja prema Veru, *voluntas* ***erga Syracusanos*** naklonjenost Sirakužanima

189. *Crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crevit. (Iuvenalis)*
190. *Grata mihi vehementer est memoria nostri tua. (Cicero)*
191. *Imitatio virtutis aemulatio dicitur. (Cicero)*
192. *Nihil novi facio, nihil novi video: fit aliquando et huius rei nausia. (Seneca)*

c. Dijelni genitiv

Dijelni genitiv označava cjelinu od koje se izdvaja dio. Može stajati uz riječi koje označavaju dio cjeline, i to:

- broj jedinki: ***quis*** tko, ***ii*** oni, ***unus*** jedan, ***tres*** tri, ***multi*** mnogi

  quis ***nostrum*** tko od nas, *ii* ***militum*** oni od vojnikâ, *unus* ***omnium*** jedan od svih, *centum* ***militum*** sto vojnikâ,[26] *multi* ***hostium*** mnogi od neprijateljâ

- količinu, mjeru: ***pars*** dio, ***pondus*** masa, ***numerus*** broj, ***multitudo*** mnoštvo, ***tantum*** toliko, ***quantum*** koliko, ***aliquantum***, ***aliquid*** nešto, ***multum*** mnogo, ***plus*** više, ***plurimum*** najviše, ***paulum*** malo, ***minus*** manje, ***minimum*** najmanje, ***satis*** dovoljno, ***parum*** premalo, ***nemo*** nitko, ***nihil*** ništa, ***hoc*** ovoliko, ***id*** to, **illud** onoliko, ***idem*** isto, itd.

  pars ***corporis*** dio tijela, *hoc* ***honoris*** ovoliko časti, *nihil* ***novi*** ništa novoga, *paulum* ***cibi*** malo hrane

- priloge mjesta: ***ubi*** gdje, ***ubinam*** ta gdje, ***nusquam*** nigdje, ***eo*** dotle

[25] *In* će često označavati neprijateljski, a *erga* obično prijateljski odnos.
[26] Ako se kaže *centum militum*, želi se reći da je taj broj izdvojen iz nekog ukupnog broja, a ako se kaže *centum milites*, želi se naglasiti da ih je bilo točno toliko.

*ubi **terrarum**?* gdje na zemlji? *nusquam **gentium*** nigdje na svijetu[27]

*Ubinam est is homo **gentium**? (Plautus)* Ta gdje je taj čovjek?

*Eo **insaniae furoris**que processit. (cf. Plinius)* Dotle je došao u ludosti i bijesu.

- komparative i superlative

*Prior **horum** … in proelio cecidit. (Nepos)* Prvi od ove dvojice pao je u boju.

*Indus est omnium **fluminum** maximus. (Cicero)* Ind je najduža od svih rijeka.

Napomena

Uz brojeve, neodređene zamjenice, komparative i superlative umjesto genitiva može doći i *ex/de*+Ab. ili *inter/apud*+A.

*unus **de multis*** jedan od mnogih, ***ex oratoribus** antiquissimi* najstariji među govornicima, *tres **ex septem sapientibus*** trojica od sedmorice mudraca

*Ille Croesus **inter reges** opulentissimus, memento, post terga vinctis manibus ductus est. (Seneca)* Sjeti se: onaj slavni Krez, najbogatiji među kraljevima, odveden je ruku zavezanih iza leđa.

193. *In iugero Leontini agri medimnum fere tritici seritur. (Cicero)*
194. *Is locus ab omni turba id temporis vacuus erat. (cf. Cicero)*
195. *nemo Romanorum, paulum roboris*
196. *Gallus provocat unum ex Romanis. (cf. Livius)*
197. *aliquid dignitatis, alter consulum, illi Graecorum*
198. *Maximus vini numerus fuit, permagnum optimi pondus argenti. (Cicero)*

d. Genitiv svojstva

Genitiv s pridjevom može označavati kakvoću, mjeru, vrijednost, vrstu onoga uza što stoji.

*vir **magnae auctoritatis*** čovjek velikoga utjecaja, *fossa **quindecim pedum*** (Caesar) jarak od petnaest stopa, ***trium litterarum** homo: fur (Plautus)* čovjek od tri slova: tat

*Non **multi cibi** accipies hospitem, [sed] **multi ioci**. (Cicero)* Nećeš primiti gosta od obilnoga jela, već od obilnih šala.

Napomena

Svojstvo se može izreći i ablativom.

[Hannibalis] nomen erat magna apud omnes gloria. (Cicero) Hanibalovo je ime kod svih uživalo veliku slavu.

[27] ***Id tempus*** u to vrijeme.

e. Genitiv specifikacije

Dolazi uz općenitije riječi kao ***nomen*** ime, ***verbum***, ***vox*** riječ, ***genus*** rod, vrsta, ***culpa*** krivnja, ***virtus*** vrlina, ***arbor*** stablo, uz koje ima značenje apozicije.

verbum ***sapientiae*** riječ "mudrost", *nomen* ***amicitiae*** pojam "prijateljstvo", *arbor* ***fici*** stablo smokve, *virtus* ***continentiae*** vrlina suzdržljivosti

199. *Ameana puella … milia me decem poposcit, ista turpiculo puella naso. (Catullus)*
200. *Locutus est mecum amicus tuus bonae indolis. (Seneca)*
201. *[Agesilaus] statura fuit humili. (Nepos)*
202. *Nostra classis erat in portu Pachyni. (cf. Cicero)*

Imenice u ostalim padežima

Kao i u hrvatskom, u latinskom se dodatna informacija o imenici može dati imenicom u istom padežu, imenicom u D. ili prijedložnim izrazom.

homo ***senex*** starac (dosl. čovjek starac), *mulier* ***ancilla*** služavka (dosl. žena služavka)

Iustitia est obtemperatio scriptis ***legibus****. (Cicero)* Pravda je pokoravanje zapisanim zakonima.

excessus ***e vita*** odlazak iz života

Zamjenica, broj

Zamjenica upućuje, izriče posvojnost, pripadnost, upit itd., a broj izriče kvantifikaciju.

puer ***ille*** onaj dječak

Dis auxilium ferte ***duobus****. (Ovidius)* Nosite pomoć dvama božanstvima.

Zavisna atributna rečenica

Zavisna atributna rečenica vrsta je **odnosne rečenice** (v. poglavlje 10) koja ima funkciju atributa imenice iz glavne rečenice (**antecedenta**).

Belgae proximi sunt Germanis, ***qui*** *trans Rhenum incolunt. (Caesar)* Belgi su najbliže Germanima, koji stanuju preko Rena.

Napomena

- Ako je antecedent cijela rečenica, rabe se izrazi ***id quod*** (to) što, ***quae res*** to, ***quod*** to.

Si a vobis, ***id quod*** *non spero, deserar, tamen animo non deficiam. (Cicero)* Ako bih od vas, što ne očekujem, bio napušten, svejedno ne bih klonuo duhom.

203. *Odium in bonos iam inveteratum habebatis. (cf. Cicero)*
204. *Ego, qui te confirmo, ipse me non possum. (Cicero)*

Apozicija

Apozicija je imenica koja pobliže određuje drugu imenicu, a slaže se s njom u padežu.

Salutem tibi plurimam scribit Tulliola, ***deliciae*** *nostrae. (Cicero)* Najviše te pozdravlja Tulijica, naša radost.

flumen *Tiberis* rijeka Tiber

Napomene:

- apozicije obično stoje **iza** svoje **imenice**, ali apozicije koje se sastoje od **geografskog pojma** (*urbs*, *mons*, *fluvius* itd.) ili riječi ***rex*** kralj, ***imperator*** car, stoje **ispred** svojega **imena**

Cicero ***consul*** konzul Ciceron, *Cato* ***censor*** cenzor Katon, *Archias* ***poeta*** pjesnik Arhija, *Dionysius* ***tyrannus*** tiranin Dionizije

urbs *Roma* grad Rim, ***provincia*** *Gallia* provincija Galija, ***insula*** *Sicilia* otok Sicilija

rex *Numa Pompilius* kralj Numa Pompilije, ***imperator*** *Augustus* car August

- **apozicijska skupina** (tj. apozicija sa svojim atributom) izdvaja se zarezima ako stoji iza imenice

Antonius et Augustus apud Philippos, ***Macedoniae urbem***, *contra Brutum et Cassium pugnaverunt. (Eutropius)* Antonije i August su se kod Filipa, grada u Makedoniji, borili protiv Bruta i Kasija.

- apozicije se mogu upotrebljavati i **kao komplementi**

Romani ***victores*** *redierunt.* Rimljani su se vratili kao pobjednici.[28]

205. *Fidenatium qui supersunt ad urbem Fidenas tendunt. (Livius)*

[28] Ponekad se apozicije mogu shvatiti na dva načina, tj. tako da nisu komplement i tako da jesu, npr. *ante Ciceronem consulem* prije konzula Cicerona / prije Ciceronova konzulata (tj. prije Cicerona kao konzula).

206. *Cnidum aut Colophonem aut Samum, nobilissimas urbis, innumerabilisque alias captas esse non commemorabo. (cf. Cicero)*

207. *C. Volusenus, tribunus militum, vir et consilii magni et virtutis, ad Galbam accurrit. (cf. Caesar)*
208. *Hominum milia sex eius pagi, qui Verbigenus appellatur, ad Rhenum contenderunt. (cf. Caesar)*
209. *media urbs (2 značenja), patriae beneficia (2 značenja)*
210. *Nutrix Romuli ac Remi conditores imperii in Lupercali prima protexit. (Plinius Maior)*
211. *M. Tullius saepe dicit de oppressa coniuratione Catilinae. (Quintilianus)*
212. *Magna pars mortalium de naturae malignitate conqueritur, quod in exiguum aevi gignimur. (Seneca)*
213. *Nunc iam aperte rem publicam universam petis; templa deorum immortalium, tecta urbis, vitam omnium civium, Italiam totam ad exitium et vastitatem vocas. (Cicero)*
214. *O, quantum caliginis mentibus nostris obicit magna felicitas! (Seneca)*
215. *Omnes aliud agentes, aliud simulantes perfidi, improbi, malitiosi. (Cicero)*
216. *Potest igitur exercitatio et temperantia etiam in senectute conservare aliquid pristini roboris. (Cicero)*
217. *"Quod bonum, faustum felixque sit", inquit, "Quirites, regem create". (Livius)*
218. *Satis eloquentiae, sapientiae parum. (Salustius)*
219. *Ubi terrarum sumus? (Cicero)*
220. *Uxor contenta est, quae bona est, uno viro. (Plautus)*
221. *Multa alia castella vicique aut deleta hostiliter aut integra in potestatem venere. (Livius)*
222. *Caesar fuisse traditur excelsa statura, colore candido, teretibus membris, ore paulo pleniore, nigris vegetisque oculis, valetudine prospera. (cf. Suetonius)*
223. *Quid facerem? Blando patriae retinebar amore,*
    proxima sed iussae nox erat illa fugae. (Ovidius)
224. *Atque <u>ut omittam</u>* [da ne spominjem] *Graeciam, quae semper eloquentiae princeps esse voluit, atque illas omnium doctrinarum inventrices Athenas, in quibus summa dicendi vis et inventa est et perfecta, in hac ipsa civitate profecto nulla umquam vehementius quam eloquentiae studia viguerunt. (Cicero)*
225. *Muliebris etiam vitae <u>spatium</u>* [trajanje] *non minus longum in compluribus <u>apparuit</u>* [se pokazalo], *quarum aliquas <u>strictim rettulisse</u>* [ukratko iznesem] *me satis erit: nam et Livia Rutili septimum et nonagesimum, et Terentia Ciceronis tertium et centesimum, et Clodia Ofili, quindecim filiis ante amissis, quintum decimum et centesimum explevit annum. (Valerius Maximus)*

8.Modifikacija pridjevâ i prilogâ

Neki pridjevi i prilozi imaju pojedine padeže ili prijedložne izraze koji im nadopunjuju značenje. Ti modificirajući izrazi samo su ponekad u istom padežu u latinskom i hrvatskom.

Dativ uz pridjeve

Dativ stoji uz:

- pridjeve ***acceptus*** prihvaćen, ***benevolus*** dobrohotan, ***coniunctus*** povezan, ***fidus*** vjeran, ***gratus*** zahvalan, drag, ***infestus*** neprijateljski, ***ingratus*** nezahvalan, ***invisus*** mrzak, ***malevolus*** zlonamjeran, ***periculosus*** opasan, ***perniciosus*** opasan, ***propinquus*** blizak, ***proximus*** najbliži, ***vicinus*** susjedni.

> *Mors **somno** similis est. (Cicero)* Smrt je slična snu.
>
> *Inveteravit enim iam opinio perniciosa **rei publicae vobis**que periculosa. (Cicero)* Već se, naime, ukorijenilo mišljenje pogubno za državu i opasno za vas.

Ablativ uz pridjeve

Ablativ stoji uz:

- pridjeve ***alienus*** (s ili bez *ab*) stran, ***dignus*** dostojan, ***extorris*** izgnan, ***frequens*** čest, ***indignus*** nedostojan, ***praeditus*** nadaren, ***remotus*** udaljen, te pridjeve kojima se izriču svojstva **dijelova čovjeka**,

> *Est eadem familia, Quirites, cuius vi atque iniuriis compulsi, extorres **patria** Sacrum montem cepistis. (Livius)* To je ista porodica, Kvirićani, čijim ste nasiljem i nepravdama tjerani, pa ste izgnani iz domovine došli na Sveto brdo.
>
> *dignus **honore*** dostojan časti, ***crine** ruber* crvenokos, *captus **mente*** lud

- **pridjeve koji označavaju duševno stanje**: ***adductus***, ***inductus*** naveden, ***impulsus***, ***motus*** potaknut..., i označava njihov uzrok. Ponekad se pridjev kao tautološki može u prijevodu izostaviti.

> *adductus **misericordiā*** naveden milosrđem, ***irā** impulsus* naveden bijesom, od bijesa, *(motus) **odio*** potaknut mržnjom, iz mržnje.

Genitiv uz pridjeve

Genitiv stoji uz:

- pridjeve ***conscius*** znajući, svjestan, ***consors*** dionik, ***consultus*** vješt, ***cupidus*** željan, ***fastidiosus*** mrzak, ***gnarus*** znajući, ***ignarus*** ne znajući, ***immemor*** ne pamteći, ***imperitus*** nevješt, ***inanis*** prazan, ***inscius*** ne znajući, ***insolens*** neumjeren, ***memor*** pamteći, ***particeps*** sudionik, ***prudens*** razborit, ***rudis*** nevješt, ***sanus*** mudar, ***studiosus*** revan,

  particeps ***amoris*** dionik ljubavi

- participe istovremenosti prelaznih glagola kad se rabe kao pridjevi (tj. kad označavaju trajno svojstvo, a ne pojedinačan čin).

  ... miles ... impatiens ***solis, pulveris, tempestatum****... (Tacitus)* ... vojnik ... koji ne podnosi sunce, prašinu, nevrijeme...

Pridjevi uz koje može stajati više padeža

- D. ili G.

  similis sličan, ***dissimilis*** različit,

  Quid illi simile ***bello*** *fuit? (Caesar)* Što je bilo slično onome ratu?

  Huius *dissimilis in tribunatu reliquaque omni vita civis improbus C. Licinius Nerva non indisertus fuit. (Cicero)* Od njega različit u službi tribuna i uopće u životu, nevaljali građanin Gaj Licinije Nerva, nije bio bez rječitosti.

- kad se upotrebljavaju kao pridjevi traže D., a kad se upotrebljavaju kao imenice traže G.

  adversarius neprijateljski, ***aequalis*** jednak, ***affinis*** blizak, ***alienus*** stran, ***amicus*** prijateljski, ***cognatus*** srodan, ***communis*** zajednički, ***contrarius*** protivan, ***familiaris*** prijateljski, ***inimicus*** neprijateljski, ***impar*** neravnopravan, ***insuetus*** nenavikao, ***par*** ravnopravan, ***peculiaris*** osobit, ***proprius*** vlastit, ***sacer*** posvećen, ***superstes*** preostao,

  Consilia cum ***patriae*** *tum* ***sibi*** *inimica capiebat. (Cicero)* Donosio je odluke neprijateljske ne samo domovini, nego i sebi.

  Utinam te non solum ***vitae****, sed etiam* ***dignitatis*** *meae superstitem reliquissem. (Cicero)* Kamo sreće da sam te ostavio kao nasljednika ne samo mojeg života, već i položaja.

- D. ili *ad*+A.

accomodatus prilagođen, ***aptus*** zgodan, ***congruens*** skladan, ***idoneus*** prikladan, ***inutilis*** beskoristan, ***necessarius*** nužan, ***noxius*** škodljiv, ***proclivis***, ***propensus*** sklon, ***salutaris*** zdrav, ***utilis*** koristan,

Glaucias ***stomacho*** *utiles putat boletos. (Plinius Maior)* Glaucija smatra vrganje korisnima za želudac.

Castra erant ***ad bellum*** *ducendum aptissima. (Caesar)* Tabor je bio veoma prikladan za ratovanje.

- G. ili Ab.

ambiguus dvojben, ***avidus*** željan, ***compos*** sposoban, ***doctus*** vješt, poznavajući, ***egenus***, ***expers*** prazan, bez, ***immunis*** izuzet, zaštićen, ***indigens*** potrebit, ***ingratus*** nezahvalan, ***inops*** potrebit, lišen, ***liber***, ***nudus*** (s *ab*) slobodan, bez, ***onustus*** natovaren, ***orbus*** lišen, ***peritus*** vješt, ***plenus*** pun, ***purus*** čist, ***refertus***, ***repletus*** pun, ***vacuus*** prazan, slobodan.

plenus ***rimarum*** pun pukotina

Animus excelsus omni est liber ***cura****. (Cicero)* Uzvišen je duh slobodan od svake brige.

Xerxes quidem refertus omnibus ***praemiis donis****que fortunae... (Cicero)* Kserkso, doista, pun svih poklona i darova sreće...

Eadem Mucianus crebris epistulis monebat, incruentam et sine luctu victoriam et alia huiusce modi praetexendo, sed ***gloriae*** *avidus atque omne belli decus sibi retinens. (Tacitus)* Isto je to upozoravao Mucije u čestim pismima, ne spominjući pobjedu bez krvi i borbe i ostalo slično tomu, već je, željan slave, sve ratne zasluge zadržavao za sebe.

Omnia plena ***consiliorum****, inania* ***verborum*** *videmus. (Cicero)* Vidimo sve puno savjeta, a s ispraznim riječima.

226. *Aliis ego te virtutibus: continentiae, gravitatis, iustitiae, fidei, ceteris omnibus, consulatu et omni honore semper dignissimum iudicavi. (Cicero)*
227. *Chabrias Atheniensis in summis habitus est ducibus resque multas memoria dignas gessit. (Nepos)*
228. *Iugurtha Adherbalem extorrem patria effecit. (cf. Sallustius)*
229. *Omnes enim immemorem beneficii oderunt. (Cicero)*
230. *Labeonis Antistius legum atque morum populi Romani iurisque civilis doctus fuit. (cf. Gellius)*
231. *Caesar armorum et equitandi peritissimus, laboris ultra fidem patiens erat. (Suetonius)*
232. *Cur non ut plenus vitae conviva recedis? (Lucretius)*
233. *Domus erat aleatoribus referta. (Cicero)*

Modifikacija komparativa

- Ab. ili *quam*+padež onoga što se uspoređuje označuje polazište usporedbe.

> *Nihil est enim **virtute** amabilius. (Cicero)* Ništa, naime, nije privlačnije od kreposti.
>
> *Tunica propior **pallio**st. (Plautus)* Tunika je bliža nego palij.
>
> *[Romulus] **multitudini** tamen gratior fuit **quam patribus**. (Livius)* Romul je ipak bio draži mnoštvu negoli senatorima.

- Ab. uz komparative pokazuje **u kojoj je mjeri neko svojstvo veće ili manje od drugoga** (npr. ***paulo*** malo, ***multo*** mnogo, ***dimidio*** upola, ***aliquanto*** nešto, ***tanto*** toliko, ***quanto*** koliko, ***multis partibus*** mnogo puta).

> *Hibernia **dimidio** minor existimatur quam Britannia. (Cicero)* Irska se smatra upola manjom od Britanije.
>
> *Est sol **multis partibus** maior quam terra universa. (Cicero)* Sunce je mnogo puta veće od cijele Zemlje.

Napomena

- ako se uspoređuju dva svojstva, redovito oba stoje u komparativu.

> *Pestilentia erat **minacior** quam **perniciosior**. (cf. Livius)* Zaraza je bila više prijeteća negoli pogubna.

234. *Ignoratio futurorum malorum utilior est quam scientia. (Cicero)*
235. *Meos amicos, in quibus est philosophiae studium, in Graeciam mitto, id est, ad Graecos ire iubeo, ut ex fontibus potius hauriant, quam rivulos consectentur. (Cicero)*

Zavisne rečenice uz priloge i pridjeve

Uz pridjeve i priloge javljaju se i **zavisne rečenice**, i to sljedećih vrsta:

- **izjednačujuće/razjednačujuće**
  stoje uz riječi koje označavaju sličnost ili različitost (***[haud] similis*** sličan, ***dissimilis*** različit, ***par*** jednak, ***dispar*** nejednak, ***idem*** isti, ***alius*** drugačiji, ***aliter***, ***secus*** drugačije **...**), a započinju s ***atque/ac***, koji se uz izraze sličnosti prevodi "kao što", "kakav", "poput" i sl., a uz izraze različitosti "nego što", "no što", "od" i sl.[29]

> *… ne **simili** utamur fortuna **atque** usi sumus. (Terentius)* … da ne doživimo sličan usud kakav smo doživjeli.

[29] Uz izraze različitosti može doći i ***quam***.

> *Illud ego, quod in causa Curiana Scaevolae dixi, non dixi* ***secus ac*** *sentiebam. (Cicero)* Ja ono što sam u Kurijevoj parnici rekao Scevoli nisam rekao drugačije no što sam mislio.

- **poredbene**

  stoje uz različite **komparativne izraze**: ***plus*** više, ***melius*** bolje, ***malo*** više volim, ***maior*** veći, ***praestat*** bolje je, ***non magis*** ne više, ***non minus*** ne manje, i sl., a počinju veznikom ***quam*** nego, negoli, nego što.

> ***Plura*** *dixi* ***quam*** *ratio postulabat. (Cicero)* Rekao sam više nego što je razum zahtijevao.
>
> *Alcibiades timebatur* ***non minus quam*** *diligebatur. (Nepos)* Alkibijada se nisu manje bojali nego što su ga voljeli.

  Ako je u zavisnoj rečenici mogućnost koja se komparativom nadilazi, rečenica se uvodi izrazom ***quam ut*** ili ***quam qui***, a stoji u konjunktivu prema *consecutio temporum*.

> *Ista res* ***maior*** *est* ***quam*** *ut* (ili ***quam*** *quae) credi possit. (Seneca)* Ta je stvar veća nego što bi se moglo vjerovati.
>
> ***Maior*** *fui* ***quam ut*** (ili ***quam*** *qui) mancipium essem mei corporis. (cf. Seneca)* Bio sam veći od toga da bih bio rob svome tijelu.

- **atributne**

  ako se uz pridjeve ***dignus*** i ***indignus*** ono za što je netko (ili nešto) dostojan ili nedostojan izražava rečenicom, rabi se atributna rečenica s konjunktivom prema *consecutio temporum*.

> *Hominem cognosces* ***dignum***, ***qui*** *a te diligatur. (cf. Cicero)* Upoznat ćeš čovjeka dostojna da bude od tebe ljubljen.

236. *Haec celeriter Romam perlata movent Romanos haud secus quam si Capitolium captum nuntiaretur. (Livius)*
237. *Dixi initio, iudices, nolle me plura de istorum scelere dicere quam causa postularet. (Cicero)*
238. *Zeno perpessus est omnia potius quam conscios delendae tyrannidis indicaret. (Cicero)*

239. *animo ignavus, excessus e vita, impulsus metu, inflammatus ira, castris idoneus locus, motus spe, multarum rerum peritus, omnium rerum inscius, procax ore, vir mihi amicissimus*
240. *Caesar, equitatu praemisso, subsequebatur omnibus copiis; sed ratio ordoque agminis aliter se habebat ac Belgae ad Nervios detulerant. (Caesar)*
241. *Caesar, una aestate duobus maximis bellis confectis, maturius paulo quam tempus anni postulabat in hiberna in Sequanos exercitum deduxit. (Caesar)*

242. *Chabrias non libenter erat ante oculos suorum civium, quod et vivebat laute et indulgebat sibi liberalius quam ut invidiam posset effugere. (Nepos)*
243. *Expertes rationis sunt equi, boves, reliquae pecudes. (Cicero)*
244. *Habui noctem plenam timoris ac miseriae. (Cicero)*
245. *Nemo est qui tibi sapientius suadere possit te ipso. (Cicero)*
246. *P. Crassus, dum Cyri et Alexandri similis esse voluit, et L. Crassi et multorum Crassorum inventus est dissimillimus. (cf. Cicero)*
247. *Quid tua potest oratione esse aut subtilius aut ornatius? (Cicero)*
248. *Si Cato eruditius videbitur disputare quam consuevit ipse in suis libris, attribuito litteris Graecis, quarum constat eum perstudiosum fuisse in senectute. (cf. Cicero)*
249. *Si singulas disciplinas percipere magnum est, quanto maius omnes? (Cicero)*
250. *Urbana etiam dissimulatio est, cum alia dicuntur ac sentias. (Cicero)*
251. *Virtus eadem in homine ac deo est. (Cicero)*

Aleksandar ujedinjuje azijske i svoje vojnike

Peregrinorum militum contionem advocari iubet, Macedonibus intra castra cohibitis. Et cum frequentes coissent, adhibito interprete talem orationem habuit: "Cum ex Europa traicerem in Asiam multas nobiles gentes, magnam vim hominum imperio meo me additurum esse sperabam. Nec deceptus sum quod de his credidi famae. Sed ad illa hoc quoque accessit, quod video fortes viros erga reges suos pietatis invictae. Luxu omnia fluere credideram et nimia felicitate mergi in voluptates.

At, hercules, munia militiae hoc animorum corporumque robore aeque inpigre toleratis; et cum fortes viri sitis, non fortitudinem magis quam fidem colitis. Hoc ego non nunc primum profiteor, sed olim scio. Itaque et dilectum e vobis iuniorum habui, et vos meorum militum corpori inmiscui. Idem habitus, eadem arma sunt vobis. Obsequium vero et patientia imperii longe praestantior est quam ceteris.

Ergo ipse Oxyartis Persae filiam mecum in matrimonio iunxi non dedignatus ex captiva liberos tollere. Mox deinde cum stirpem generis mei latius propagare cuperem, uxorem Darei filiam duxi, proximisque amicorum auctor fui ex captivis generandi liberos, ut hoc sacro foedere omne discrimen victi et victoris excluderem.

Proinde genitos esse vos mihi, non ascitos milites credite. Asiae et Europae unum atque idem regnum est. Macedonum vobis arma do. Inveteravi peregrinam novitatem; et cives mei estis et milites. Omnia eundem ducunt colorem. Nec Persis Macedonum morem adumbrare, nec Macedonibus Persas imitari indecorum. Eiusdem iuris esse debent qui sub eodem rege victuri sunt." (Curtius)

9. Priložne rečenice

Priložne rečenice imaju funkciju **priložne oznake** jer izriču neku okolnost radnje glavne rečenice. Ponekad u glavnoj rečenici (GR) stoje riječi koje najavljuju te zavisne rečenice (ZR) (Npr. Kiša je bila toliko jaka, da...) – njih nazivamo **korelativima**.
Priložne rečenice dijelimo, prema njihovu značenju, na **namjerne**, **posljedične**, **uzročne**, **vremenske**, **uvjetne**, **dopusne** i **načinske**.

Namjerne rečenice

Izriču ono što se želi postići vršenjem radnje iz GR.

Veznici:
- ***ut*** da (namjera da se nešto dogodi)
- ***ne*** da ne (namjera da se nešto ne dogodi)

U njima je uvijek konjunktiv, i to:
- konjunktiv 1. – ako je u GR glavno vrijeme
- konjunktiv 2. – ako je u GR historijsko vrijeme

Oportet esse, ut vivas, non vivere, ut edas. (Rhetorica ad Herennium) Treba jesti da bi živio, a ne živjeti da bi jeo.

*Romani ab aratro abduxerunt Cincinnatum, ut dictator **esset**. (Cicero)* Rimljani su Cincinata odvukli od pluga, da bude diktator.

*Dionysius tyrannus, ne tonsori collum **committeret**, tondere suas filias docuit. (Cicero)* Tiranin Dionizije je, da ne bi izlagao vrat brijaču, naučio svoje kćeri brijati.

- Često se u GR mogu naći korelativi, koji "najavljuju" namjernu rečenicu:

  eo, ***ideo***, ***idcirco***, ***propterea*** zato

  ea mente, ***eo consilio*** s tom namjerom

  ea condicione, ***ea lege*** pod tim uvjetom

*Legum denique **idcirco** omnes servi sumus, ut liberi esse **possimus**. (Cicero)* Naposljetku, svi smo robovi zakonâ zato da bismo mogli biti slobodni.

252. *Hannibal ... per agrum Campanum Mare Inferum petit, oppugnaturus Neapolim, ut urbem maritimam haberet. (Livius)*

Komparativne namjerne rečenice

Namjerna rečenica može se uvoditi prilogom ***quo* s komparativom**. Tada taj prilog prevodimo **"da što, kako bi što"** (*quo altior* da što viši, *quo pulchriorum* da što ljepših, *quo pauperius* kako bi što siromašnije).

*Ager aratur, **quo meliores** fetus possit edere. (cf. Cicero)* Polje se ore kako bi moglo dati što bolje plodove.

253. *Omnem autem sermonem tribuimus* [stavili smo u usta] … *M. Catoni seni, quo maiorem auctoritatem haberet oratio. (Cicero)*
254. *Dictator urbis situ circumspecto, quo apertior aditus ad moenia esset, omnia aedificia – et frequenter ibi habitabatur – circumiecta muris incendit. (Livius)*
255. *Sed quo facilius sermo explicetur, sedentes, si videtur* [ako želite], *agamus. (Cicero)*

Nijekanje kod namjernih rečenica

Namjerna se rečenica niječe veznikom ***ne***.

*Non vir bonus ac iustus haberi debet qui, **ne** malum habeat, abstinet se ab iniuria. (Cicero)* Ne valja da se dobrim i pravednim mužem smatra onaj koji se suzdržava od nepravde da ne bi pretrpio zlo.

Dodane zanijekane namjerne rečenice uvode se veznicima: ***neque/neu/neve***.

*Caveto **ne** quam materiam doles, **neu** caedas. (Cato)* Pripazi, da ne tešeš neku tvar i da je ne siječeš.

*Sublicae ad inferiorem partem fluminis oblique agebantur, **ut** earum rerum vis minueretur **neu** ponti nocerent. (Caesar)* Podvodni kolci ukoso su se postavljali u donjem dijelu rijeke, da bi se oslabila sila tih naplavina i da ne bi oštetile most.

Ako nije zanijekana cijela namjerna rečenica, već pojedini **neodređeni izrazi**, oni se niječu ovako:

ne quis	da (ni)tko ne...
ne ullus	da (ni)koji ne...
ne quid	da što/ništa ne..., da (ni)kakvo ne...
ne umquam/quando	da (ni)kad ne...
ne usquam	da (ni)gdje ne...

itd.

*Defugiunt, **ne quid** incommodi accipiant. (Cicero)* Bježe da ne bi pretrpjeli kakvu štetu.

256. *Illud etiam adiungam de memoria, ut labore Crassum levem neque ei quicquam aliud, de quo disserat, relinquam. (Cicero)*
257. *Sub vesperum Caesar portas claudi militesque ex oppido exire iussit, ne quam noctu oppidani ab militibus iniuriam acciperent. (Caesar)*
258. *Tu tamen eas epistulas, quibus asperius de eo scripsi, aliquando concerpito, ne quando quid emanet; ego item tuas. (Cicero)*

Kompletivno-namjerne rečenice

Neke namjerne rečenice ujedno su **kompletivi**, zato što nadopunjuju sadržaj glavnoga glagola. Zbog toga postoje mnogi izrazi uz koje može stajati bilo ACI (kad se naglašava činjenica) bilo namjerna rečenica (kad se naglašava namjera, želja, naredba). To su sljedeći izrazi:

- glagoli
  - **prenošenja informacija (v. ACI)**,
  - **zahtijevanja (*postulo*, *flagito*, *exigo*** zahtijevam, ***peto*** tražim, ***impero*** naređujem, ***opto*** želim**)**,
  - **brige, nastojanja i odlučivanja (*curo*** brinem se, ***efficio***, ***operam do***, ***studeo***, ***video*** nastojim, ***statuo*** odlučujem**)**,
  - **sprečavanja (*impedio*, *veto*, *prohibeo*, *obsto*, *teneo*** sprečavam, smetam**)**,
  - **dopuštanja (*sino*, *patior*** dopuštam**)**
  - **bojazni (*timeo*, *metuo*, *vereor*** bojim se**)**,
  - ***iubeo*** **(**kad se radi o službenim odlukama**)**,
- **bezlični izrazi namjere** (***consilium est mihi*** namjeravam, ***convenit*** dogovoreno je).

Počinju veznicima ***ut*** i ***ne*** i, kao i ostale namjerne rečenice, uvijek stoje u konjunktivu (konjunktiv 1. uz glavno vrijeme, a konjunktiv 2. uz historijsko).

*Equidem **suasi ut** Romam **pergeret**. (Cicero)* Ja sam mu savjetovao da nastavi u Rim.

***Effice ut valeas**. (Cicero)* Potrudi se da budeš dobro.

***Ne** id **facias** a te **peto**. (Cicero)* Molim te da to ne činiš.

*Plura **ne scribam** dolore **impedior**. (Cicero)* Bol me sprečava da pišem više.

*Nuntiatum Carthagine est **iubere** senatum **ut** classem in Italiam **traiceret**. (Livius)* Iz Kartage je javljeno da senat naređuje da brodovlje prebaci u Italiju.

- glagoli i izrazi ***volo*** hoću, ***nolo*** ne želim, ***malo*** više volim, ***cupio*** želim, ***oportet*** treba, ***necesse est*** potrebno je.

Ako uz ove izraze stoji namjerna rečenica, ona je obično bez ikakva veznika.

*Istum **contemnatis** **necesse est**. (Cicero)* Nužno je da tog tipa prezrete.

259. *Exigis ut Priamus natorum funere ludat. (Ovidius)*
260. *Pompeius suis praedixerat ut Caesaris impetum exciperent neve se loco moverent aciemque eius distrahi paterentur. (Caesar)*
261. *Vereor ne aut molestus sim vobis, iudices, aut ne ingeniis vestris videar diffidere, si de tam perspicuis rebus diutius disseram. (Cicero)*
262. *Caesar ... suis imperavit ne quod omnino telum in hostes reicerent. (Caesar)*
263. *Dumnorix a Sequanis impetrat ut per fines suos Helvetios ire paterentur. (Caesar)*

Napomene:

- nijekanje neodređenih izraza kod takvih se rečenica provodi kao kod ostalih namjernih rečenica.

***Dent operam** consules … **ne quid** res publica detrimenti capiat. (Caesar)* Neka se konzuli potrude … da država ne pretrpi kakav gubitak.

- bojazan, želja i potreba mogu se odnositi i na nešto što je prošlo, pa stoga u zavisnim rečenicama koje zavise od glagola bojazni te glagola *volo*, *nolo*, *malo*, *cupio*, *oportet*, *necesse est* mogu doći i 3. i 4. konjunktiv.

*Maxime **vellem**, iudices, ut P. Sulla et antea dignitatis suae splendorem obtinere et post calamitatem acceptam modestiae fructum aliquem percipere **potuisset**. (Cicero)* Najviše bih volio, sudci, da je Publije Sula mogao i prije postići sjaj svojega dostojanstva i nakon što je doživio propast ubrati neki plod skromnosti.

*Quam **vellem** Romae **mansisses**! (Cicero)* Kako bih htio da si ostao u Rimu!

- kod glagolâ bojazni, ako se izriče želja da se nešto ne dogodi, stoji veznik ***ne***, a ako se izriče želja da se nešto dogodi, stoji veznik ***ut*** ili ***ne non***.

*Vereor **ne** id astute fecerint. (Cicero)* Bojim se da su to izveli lukavo (a volio bih da nisu).

*Vereor **ne** molestus sim vobis. (Cicero)* Bojim se da sam vam naporan (a volio bih da nisam).

*Omnes labores te suscipere video, timeo **ut** sustineas. (Cicero)* Vidim da preuzimaš svakojake napore – bojim se da nećeš izdržati (a volio bih da izdržiš).

- Uz glagole sprečavanja stoje veznici ***ne*** i ***quominus*** ako je glavna rečenica potvrdna, a ***quin*** i ***quominus*** ako je zanijekana.

> *Te infirmitas valetudinis tenuit* ***quominus*** *ad ludos venires. (Cicero)* Slabo zdravlje te spriječilo da dođeš na igre.
>
> *Non possumus* ***quin*** *alii a nobis dissentiant recusare. (Cicero)* Ne možemo odbiti da se drugi s nama razilaze u mišljenju.

264. *Caesar milites cohortatus est ut suae pristinae virtutis memoriam retinerent, neu perturbarentur animo. (cf. Caesar)*
265. *[Phaëthon] ... optavit ut in currum patris tolleretur. (Cicero)*
266. *Caesar ... Rhodum secedere statuit et ad declinandam invidiam et, ut per otium ac requiem Apollonio Moloni, clarissimo tunc dicendi magistro, operam daret. (Suetonius)*
267. *Haec propterea scripsi, ut et me non sine causa laborare intellegeres. (Cicero)*
268. *Hanno neque intercludi ab Agrigento vi potuit aut arte ulla, nec quin erumperet ubi vellet prohiberi poterat. (Livius)*
269. *Nihil impedit quominus id, quod maxime placeat, facere possimus. (Cicero)*
270. *Nunc vereor ne non modo non prosint, verum etiam aliquid obsint. (Cicero)*
271. *Plura ne dicam, tuae me etiam lacrimae impediunt vestraeque, iudices. (Cicero)*
272. *Mihi quidem fatalis quaedam calamitas incidisse videtur, ut nemo mirari debeat humana consilia divina necessitate esse superata. (Cicero)*
273. *An tu id agis ut Macedones non te regem suum, sed ministrum et praebitorem sperent fore? (Cicero)*
274. *Quapropter hoc te primum rogo, ne contrahas ac demittas animum, neve te obrui tamquam fluctu sic magnitudine negoti sinas. (Cicero)*

Mors Smail-agae Čengić

In proprio castro Stolac, quod in Hercegovina

Stat, Smail aga vocat servos: "Accedite, servi,

Montanosque foras educite, quos ego cepi

Et vinxi vinclis ad Morača, flumen amoenum,

Durakumque senem: mendicus me iste monebat

Ut dimitterem eos. 'Quoniam sunt', dixit, 'acerbi

Christiadae': certe cervices Christiadarum

A cervice mea sunt ulturi: esurientem

Montanum murem veluti lupus horreat acer."(Ivan Mažuranić, preveo Ivan Baković)

Posljedične rečenice

Veznici:
- ***ut*** da
- ***ut non*** da ne, ***ut nemo*** da nitko, ***ut nihil*** da ništa, ***ut numquam*** da nikad itd.

Izriču posljedicu ili karakterizaciju radnje, stanja, zbivanja ili svojstva iz GR.

U GR obično se nalaze sljedeći korelativi:

ita, ***sic***, ***adeo***, ***tam*** tako
adeo, ***usque adeo***, ***eo***, ***tanto***, ***tantopere*** toliko
tantus tolik
talis, ***is***, ***eiusmodi*** takav

> ***Tanta*** *est vis honoris, ut speciem utilitatis obscuret. (Cicero)* Tolika je snaga časti, da pomračuje ljepotu koristi.

ZR stoji u konjunktivu, ali upotreba često ne ovisi o vremenu glagola GR:
- konjunktiv 1. stoji ako posljedica traje do sadašnjosti:

> *Annaeum Serenum, carissimum mihi, tam inmodice flevi, ut inter exempla* ***sim*** *eorum, quos dolor vicit. (Cicero)* Aneja Serena, meni najdražega, oplakao sam tako pretjerano, da sam među primjerima onih koje je bol svladala.

- konjunktiv 2. stoji ako je posljedica potpuno u prošlosti ili ako se naglašava istovremenost ZR i GR:

> *Patriae tanta est vis, ut Ithacam illam sapientissimus vir immortalitati* ***anteponeret****. (Cicero)* Tolika je snaga ljubavi prema domovini, da je premudri muž onu Itaku stavio ispred besmrtnosti.
>
> *Tantus in curia clamor factus est, ut populus* ***concurreret****. (Cicero)* U kuriji je nastao takav žamor, da se narod strčao.

- konjunktiv 3. stoji ako se stavlja naglasak na sam događaj, bez pridavanja važnosti vremenu odvijanja:

> *Eo facto sic doluit, nihil ut* ***tulerit*** *gravius in vita. (Cicero)* Zbog toga je događaja tako patio, da u životu nije podnio ništa teže.

Napomena
- Posebna je struktura

tantum abest, ***ut ...***, ***ut*** toliko je daleko od toga da ..., da...,
u kojoj je prva rečenica s ***ut*** kompletiv na mjestu subjekta, a druga je posljedična ZR. Obje su zavisne rečenice u konjunktivu (1. konjunktiv ako je glavni glagol u glavnom vremenu, 2. konjunktiv ako je u historijskom).

***Tantum abest**, **ut** scribi contra nos **nolimus**, **ut** etiam maxime **optemus**. (Cicero)* Toliko smo daleko od toga da ne želimo da se piše protiv nas, da štoviše za tim silno žudimo.

275. *Dolabella tam fuit immemor humanitatis, ut suam insatiabilem crudelitatem exercuerit non solum in vivos, sed etiam in mortuos. (Cicero)*
276. *Piratae omnia maria infestabant ita, ut Romanis navigatio tuta non esset. (Eutropius)*
277. *Poetae ita sunt dulces, ut non legantur modo, sed etiam ediscantur. (Cicero)*
278. *Possum pedes movere, ut non curram; currere non possum, ut pedes non moveam. (Seneca)*
279. *Divus Augustus numquam filios suos populo commendavit, ut non adiceret: "Si merebuntur". (Suetonius)*
280. *Epaminondas fuit etiam disertus, ut nemo ei Thebanus par esset eloquentia. (Nepos)*
281. *Hic Graecus poema porro facit ita festivum, ita concinnum, ita elegans, ut nihil fieri possit argutius. (Cicero)*
282. *[Atticus] sic enim Graece loquebatur, ut Athenis natus videretur. (Nepos)*
283. *Philosophia quidem tantum abest, ut laudetur, ut, a plerisque neglecta, a multis etiam vituperetur. (Cicero)*
284. *Adeo excellebat Aristides abstinentia, ut unus post hominum memoriam cognomine Iustus appellatus sit. (Nepos)*
285. *Non me paenitet vixisse, quoniam ita vixi, ut me non frustra natum existimem. (Cicero)*
286. *Esse deos ita perspicuum est, ut, id qui neget, vix eum sanae mentis existimem. (Cicero)*
287. *Tantum abest ab eo, ut malum mors sit, ut verear ne homini sit nihil bonum aliud. (Cicero)*
288. *Piscinam habuit Hortensius orator, in qua murenam adeo dilexit, ut exanimatam flevisse credatur. (Plinius Maior)*

Svakodnevno umiremo pomalo

Non sum tam ineptus ut Epicuream cantilenam hoc loco persequar et dicam vanos esse inferorum metus, nec Ixionem rota volvi nec saxum umeris Sisyphi trudi in adversum nec ullius viscera et renasci posse cotidie et carpi: nemo tam puer est ut Cerberum timeat et tenebras et larvalem habitum nudis ossibus cohaerentium.

Mors nos aut consumit aut exuit; emissis meliora restant onere detracto, consumptis nihil restat, bona pariter malaque summota sunt. Permitte mihi hoc loco referre versum tuum, si prius admonuero ut te iudices non aliis scripsisse ista sed etiam tibi. Turpe est aliud loqui, aliud sentire: quanto turpius aliud scribere, aliud sentire! Memini te illum locum aliquando tractasse, non repente nos in mortem incidere sed minutatim procedere. Cotidie morimur; cotidie enim demitur aliqua pars vitae, et tunc quoque cum crescimus vita decrescit. Infantiam amisimus, deinde pueritiam, deinde adulescentiam. Usque ad hesternum quidquid transit temporis perit; hunc ipsum quem agimus diem cum morte dividimus. Quemadmodum clepsydram non extremum stilicidium exhaurit sed quidquid ante

defluxit, sic ultima hora qua esse desinimus non sola mortem facit sed sola consummat; tunc ad illam pervenimus, sed diu venimus. (Seneca)

Uzročne rečenice

Veznici (jer, budući da, kad već):
- ***quod***, ***quia***, ***quoniam***, ***quandoquidem***, ***siquidem***, ***ut*** (ind./kon.)
- ***cum*** (kon.)

Uzročne rečenice izriču (zamišljeni ili stvarni) uzrok radnje, stanja ili zbivanja u GR.

Negacija je ***non***.

Veznici i glagolski načini:

quod ***quia*** ***quoniam*** ***quandoquidem*** ***siquidem*** ***ut***	s indikativom (ako se radi o objektivnom uzroku ili uvjerenju onoga koji govori/piše): ***Quoniam*** *iam nox* ***est****, in vestra tecta discedite. (Cicero)* Budući da je već noć, raziđite se po svojim kućama. (objektivna činjenica) *Inimicos habeo cives Romanos,* ***quod*** *sociorum commoda ac iura* ***defendi****. (Cicero)* U rimskim građanima imam neprijatelje, zato što sam branio interese i prava saveznikâ. (mišljenje pisca) s konjunktivom po *consecutio temporum* (ako se radi o mišljenju nekoga drugoga, a ne pisca): *Noctu ambulabat in publico Themistocles* ***quod*** *somnum capere non* ***posset****. (Cicero)* Temistoklo je noću hodao po ulicama jer nije mogao zaspati. (tvrdnja Temistoklova, a ne piščeva)
cum **(*cum causale*)**	s konjunktivom po *consecutio temporum*. Ponekad uz njega stoje prilozi ***quippe***, ***utpote***, ***praesertim***: ***Cum sint*** *in nobis consilium, ratio, prudentia, necesse est deos haec ipsa habere maiora. (Cicero)* Budući da su u nama mudrost, razum i razboritost, nužno je da bogovi to isto imaju u većoj mjeri. *Me et incommoda valetudo,* ***utpote cum*** *sine febri laborassem, tenebat duodecimum iam diem Brundisi. (cf. Cicero)* Mene je, nadalje, i nepovoljno zdravstveno stanje, budući da sam bolovao bez groznice, već dvanaesti dan držalo u Brundiziju.

Napomena

- Ako se ZR uvodi veznicima *quod*, *quia*, *quoniam*, u GR će često biti korelativi: ***eo***, ***idcirco***, ***propterea***, ***ob eam causam***, ***ob eam rem*** zato, zbog toga, iz tog razloga.

Quia natura mutari non potest, ***idcirco*** *verae amicitiae sempiternae sunt. (Cicero)* Budući da se priroda ne može promijeniti, zato su prava prijateljstva vječna.

289. *Amantes de forma iudicare non possunt, quia sensum oculorum praecipit animus. (Quintilianus)*
290. *Homo, quod rationis est particeps, causas rerum videt. (Cicero)*
291. *Vos, Quirites, quoniam iam est nox, ..., in vestra tecta discedite. (Cicero)*
292. *Sic omnes arbitrabuntur, praesertim cum haec fama de nostrorum hominum avaritia et cupiditate percrebruerit. (Cicero)*
293. *Id feci non quod vos hanc defensionem desiderare arbitrarer, sed ut omnes intellegerent. (Cicero)*

Kompletivno-uzročne rečenice

Neke uzročne rečenice s veznikom ***quod*** (ili ***cum***) ujedno su kompletivi, jer osim što označavaju uzrok, dopunjuju i sadržaj glavnoga glagola. Takve se rečenice javljaju uz **glagole i izraze:**

- **duševnih raspoloženja** (***gaudeo***, ***laetor*** radujem se, ***doleo*** žalim, ***irascor*** ljutim se, ***indignor*** nezadovoljan sam, ***miror*** čudim se, divim se, ***invideo*** zavidim...)
- **napadanja**, **hvaljenja i sl.** (***accuso*** optužujem, ***reprehendo*** napadam, ***laudo*** hvalim..., ***gratulor*** čestitam, ***gratias ago*** zahvaljujem i sl.)

Takve rečenice stoje u indikativu ili konjunktivu prema pravilima koja vrijede za ostale uzročne rečenice. *Cum* se ovdje ponaša kao ostali veznici.

Tibi ***gratias ago***, ***quod*** *me omni molestia* ***liberas****. (Cicero)* Zahvaljujem ti što me oslobađaš od svake neugode.

Milites ***indignabantur***, ***quod*** *conspectum suum hostes perferre* ***possent****. (cf. Caesar)* Vojnici su bili nezadovoljni što su neprijatelji mogli izdržati pogled na njih.

Gratulor *tibi* ***cum*** *tantum* ***vales*** *apud Dolabellam. (Cicero)* Čestitam ti (zato) što imaš tolik ugled kod Dolabele.

Glagoli duševnih raspoloženja mogu imati i dopunu u obliku **ACI**. Tada je veći naglasak na izricanju sadržaja (deklarativnosti) negoli na uzročnosti (kauzalnosti).

Cotidie ***querimur*** *malos esse felices. (Seneca)* Svakodnevno se žalimo da su zli ljudi sretni.

294. *Gaude quod spectant oculi te mille loquentem. (Horatius)*
295. *Labienus, cum ... munitissimis castris sese teneret, de suo ac legionis periculo nihil timebat. (Caesar)*
296. *Laudat Africanum Panaetius quod fuerit abstinens. (Cicero)*

297. *Agunt gratias quod sibi pepercissent. (Caesar)*
298. *M. Cato, ortus municipio Tusculo, adulescentulus, priusquam honoribus operam daret* [prije nego se posvetio karijeri], *versatus est in Sabinis, quod ibi heredium relictum a patre habebat. (Nepos)*
299. *Laudas quia oblivisci me scripsi ante facta et delicta nostri amici. (Cicero)*
300. *Brutus, velut si prolapsus cecidisset* [tobože kao da je poskliznuvši se naprijed pao], *terram osculo contigit, scilicet quod ea communis mater omnium mortalium esset. (Livius)*
301. *Nam apud Graecos antiquissimum e doctis genus sit poetarum, siquidem Homerus fuit et Hesiodus ante Romam conditam, Archilochus regnante Romulo. (cf. Cicero)*
302. *Nunc dicamus de gloria, quandoquidem ea in rebus maioribus administrandis adiuvat plurimum. (Cicero)*
303. *Permulta alia colligit Chrysippus, ut est in omni historia curiosus. (Cicero)*
304. *Pugiles, etiam cum feriunt adversarium, in iactandis caestibus ingemiscunt, non quod doleant, sed quia profundenda voce omne corpus intenditur venitque plaga vehementior. (Cicero)*
305. *Quando igitur virtus est adfectio animi constans conveniensque, ..., ex ea proficiscuntur honestae voluntates. (Cicero)*

Snaga zakletve

L. Manlio, A. f., cum dictator fuisset, M. Pomponius, tribunus plebis, diem dixit [tužio je], *quod is paucos sibi dies ad dictaturam gerendam addidisset; criminabatur etiam, quod Titum filium, qui postea est Torquatus appellatus, ab hominibus relegasset et ruri habitare iussisset. Quod cum audivisset adolescens filius, negotium exhiberi patri* [da se protiv oca vodi parnica], *accurrisse Romam et cum prima luce Pomponii domum venisse dicitur. Cui cum esset nuntiatum – qui illum iratum allaturum ad se aliquid contra patrem arbitraretur* [jer je smatrao da...] *– surrexit e lectulo remotisque arbitris ad se adolescentem iussit venire. At ille, ut ingressus est, confestim gladium destrinxit iuravitque se illum statim interfecturum, nisi iusiurandum sibi dedisset se patrem missum esse facturum. Iuravit hoc coactus terrore Pomponius. Rem ad populum detulit: docuit, cur sibi causa desistere necesse esset; Manlium missum fecit. Tantum temporibus illis iusiurandum valebat. (Cicero)*

Vremenske rečenice

Zavisne vremenske rečenice izriču vrijeme radnje, stanja ili zbivanja GR, često uz dodatnu konotaciju uzročnosti, namjernosti i sl.

Veznici:
- ***postquam***, ***posteaquam*** nakon što, čim, kad
- ***ut (primum)***, ***ubi (primum)***, ***cum (primum)***, ***simulac (simul ac)*** čim, kad, pošto
- ***dum***, ***donec***, ***quoad***, ***quamdiu*** dok
- ***cum*** kad, kadli, time što, kad god
- ***dum***, ***donec***, ***quoad*** sve dok ne
- ***antequam***, ***priusquam*** prije no što

U njima uglavnom stoji indikativ. Javlja se pet vremenskih odnosa, a u skladu su s njima vremena u kojima stoje ZR.

1. **Prijevremenost ("nakon što")** – radnja ZR odvila se neko vrijeme prije radnje GR

   postquam, ***posteaquam*** – perfekt, pluskvamperfekt

   > ***Postquam*** *Caesar* ***pervenit*** *... obsides poposcit. (Caesar)* Cezar, nakon što je došao, zatražio je taoce.
   >
   > *Anno octavo* ***postquam*** *in Hispaniam* ***venerat****, Cn. Scipio undetricesimo die post fratris mortem est interfectus. (Livius)* Osmu godinu nakon što je došao u Hispaniju, dvadeset deveti dan nakon bratove smrti, Gnej Scipion je ubijen.[30]

   306. *Albinus, postquam decreverat non egredi provincia, milites stativis castris habebat. (cf. Sallustius)*
   307. *Undecimo die postquam a te discesseram, hoc litterularum exaravi, egrediens e villa ante lucem. (Cicero)*
   308. *Hamilcar nono anno postquam in Hispaniam venerat occisus est. (Nepos)*

2. **Neposredna prijevremenost ("čim", "kad")** – radnja ZR odvija se neposredno prije odvijanja radnje GR

   ut (primum), ***ubi (primum)***, ***cum (primum)***, ***primum***, ***simulac / simul ac***, ***postquam***, ***posteaquam*** – perfekt, imperfekt (ako je u GR historijsko vrijeme ili prezent), futur II. (ako je u GR futur)

   > *Epaminondas,* ***ut primum dispexit****, quaesivit salvusne esset clipeus. (cf. Cicero)* Epaminonda je, čim je došao k svijesti, upitao je li štit spašen.

[30] Mogu se pisati i razdvojeno: ***post ... quam***, ***postea ... quam***. Tada *quam* stoji u zavisnoj rečenici, a drugi je element korelativ. *Fabius Maximus anno* ***post*** *consul primum* ***fuerat quam*** *ego natus sum. (cf. Cicero)* Fabije Maksim prvi je puta bio konzul godinu dana nakon što sam ja rođen. Ta se pojava zove **tmeza** (grč. *τμῆσις* cijepanje).

> ***Cum primum*** *aliquid* ***audiero****, faciam te certiorem. (cf. Cicero)* Čim nešto dočujem, obavijestit ću te.

309. *Ubi frumento aut pabulo opus erat, cohortes cum omni equitatu praesidium agitabant. (Sallustius)*
310. *Ubi nemo obvius ibat, pleno gradu ad castra hostium tendunt. (Livius)*

3. istovremenost ("dok")

a. ***dum*** – prezent (radnja GR trenutni je događaj koji se odvio u vrijeme trajne radnje ZR)

> ***Dum*** *haec* ***geruntur****, nostris omnibus occupatis, qui erant in agris reliqui discesserunt. (Caesar)* Dok se to zbivalo, budući da su svi naši bili pod opsadom, ostali koji su bili u poljima razišli su se.

b. ***dum***, ***donec***, ***quoad***, ***quamdiu*** – isto vrijeme kao u GR (radnja GR i radnja ZR trajne su radnje koje se odvijaju usporedno)

> *Hoc feci* ***dum licuit****. (Cicero)* To sam činio dok je bilo dopušteno.
>
> ***Quoad potero****, perferam. (Cicero)* Dok budem mogao, izdržat ću.

c. ***cum*** – sva vremena, ovisno o značenju

i. **"kad"** (općenita istovremenost – *cum temporale*). Često su u GR korelativi (***tum***, ***tunc***, ***eo tempore***... tada).

> *Animus autem solus, nec* ***cum adest*** *nec cum* ***discedit****, apparet. (Cicero)* Sam se duh, pak, ne vidi ni kad je tu ni kad odlazi.
>
> ***Cum*** *recte navigari* ***poterit****,* ***tum*** *naviges. (Cicero)* Kad se bude moglo valjano ploviti, tada plòvi.

ii. **"kadli"** (radnja ZR naglo počinje za vrijeme trajanja radnje GR – *cum inversum*). U GR se često pojavljuju signali: ***iam*** već, ***vix***, ***aegre*** jedva, ***nondum*** još ne, a *cum* se pojačava prilozima ***repente***, ***subito*** iznenada.

> ***Iam*** *Galli ex oppido fugere parabant,* ***cum*** *matres familiae* ***repente*** *in publicum* ***procurrerunt****. (cf. Caesar)* Već su se Gali spremali pobjeći iz grada, kadli iznenada majke obiteljî istrčaše na ulice.

iii. **"time što"** (GR tumači ZR – *cum explicativum*)

> ***Cum tacent****, clamant. (Cicero)* Time što šute viču.

iv. **"kad god"** (radnja GR odvija se kad god se odvija radnja ZR – *cum iterativum*)

> *Sextius Calvinius, **cum remiserant** dolores pedum, non deerat in causis. (cf. Cicero)* Kad god bi mu popustili bolovi u nogama, Sekstije Kalvinije nije izostajao s parnica.

311. *Audaces homines et perditi contra rem publicam incitantur, et, dum otium volunt etiam sine dignitate retinere, ipsi utrumque amittunt. (cf. Cicero)*
312. *Cato ... quoad vixit, virtutum laude crevit. (Nepos)*
313. *Dies triginta, aut plus eo, in navi fui, cum interea mortem semper expectabam miser. (Terentius)*
314. *Solet, cum se purgat, in me conferre omnem illorum temporum culpam. (Cicero)*
315. *Fuit haec gens fortis dum Lycurgi leges vigebant. (Cicero)*
316. *Dum bellum in Macedonia geritur, legati Transalpini ab regulo Gallorum – Balanus ipsius traditur nomen; gentis ex qua fuerit, non traditur – Romam venerunt pollicentes ad Macedonicum bellum auxilia. (Livius)*

4. Neposredna poslijevremenost ("sve dok ne") – radnja GR traje do početka odvijanja radnje ZR

dum, ***donec***, ***quoad***, ***antequam***, ***priusquam*** – perfekt ili prezent (ako je u GR historijsko vrijeme), futur II. (ako je u GR futur)

> *Epaminondas ferrum in corpore retinuit, **quoad renuntiatum est** vicisse Boeotios. (cf. Nepos)* Epaminonda je zadržao oštricu u tijelu sve dok nije javljeno da su Beoćani pobijedili.
>
> *Haud desinam **donec perfecero** hoc. (Terentius)* Neću prestati sve dok ne završim ovo.

317. *Dociliora sunt ingenia priusquam obduruerunt. (Quintilianus)*
318. *Donec rediit Marcellus, silentium fuit. (Livius)*

5. Poslijevremenost ("prije no što") – radnja GR odvija se prije početka odvijanja radnje ZR

antequam, ***priusquam*** – prezent (radnja GR u sadašnjosti ili neposrednoj budućnosti), futur II. (radnja GR u budućnosti), perfekt (radnja GR u prošlosti)

> ***Antequam** de ipsa causa dicere **incipio**, haec postulo. (Cicero)* Prije negoli počnem govoriti o samom slučaju, tražim ovo.

> *Litteras ... **antequam** te **videro** attingere non possum. (Cicero)* Pismo ne mogu dodirnuti prije no što te vidim.[31]

319. *Antequam pro C. Murena dicere instituo, pro me ipso pauca dicam. (Cicero)*
320. *Venisti iratus omnibus: quod ego, simul ac te aspexi, prius quam loqui coepisti, sensi atque providi. (Cicero)*
321. *Quaedam ergo nos magis torquent quam debent; quaedam ante torquent quam debent; quaedam torquent, cum omnino non debeant. (Seneca)*

Konjunktiv u vremenskim rečenicama

U sljedećim slučajevima u vremenskim rečenicama stoji konjunktiv.

1. uz ***dum***, ***donec***, ***quoad*** stoji konjunktiv kad ZR označava nešto što je namjeravano, očekivano ili željeno

> *Ego hic cogito commorari **quoad** me **reficiam**. (Cicero)* Ja se namjeravam zadržati ovdje dok se ne oporavim.
>
> *Verginius, **dum** collegam **consuleret**, moratus, permittente eo nocte dictatorem dixit. (Livius)* Verginije je pričekao dok se ne dogovori s kolegom, pa je s njegovim dopuštenjem u noći imenovao diktatora.
>
> *Ipse interea, **quoad** legiones collocatas munitaque hiberna **cognovisset**, in Gallia morari constituit. (Caesar)* On je u međuvremenu odlučio ostati u Galiji sve dok se ne uvjeri kako su legije smještene i zimovnici utvrđeni.

2. uz ***priusquam***, ***antequam*** stoje konjunktiv 1., 2. ili 4. kad ZR označava mogućnost ili namjeru

> *Saepe magna indoles virtutis, **priusquam** rei publicae prodesse **potuisset**, extincta est. (Cicero)* Često dar velike vrline propadne prije negoli je mogao koristiti državi.
>
> ***Ante** autem videmus fulgorem, **quam** sonum **audiamus**. (Seneca)* Munju pak prije vidimo no što možemo čuti njezin zvuk.
>
> *Badius, **priusquam opprimeretur**, parma atque equo relicto ad suos aufugit. (Livius)* Prije negoli je mogao biti svladan, Badije je, ostavivši štit i konja, pobjegao ka svojima.

[31] Javljaju se i u tmezi, razdvojeni na ***quam*** i korelativ: ***ante ... quam***, ***prius ... quam***. *Omnia ista **ante** facta sunt non modo **quam** ego Siciliam, verum etiam **quam** ille Italiam **attigit**. (Cicero)* Sve se to dogodilo ne samo prije no što sam ja došao do Sicilije, nego i prije no što je on došao do Italije. *De Karthagine non **ante** vereri desinam, **quam** illam excisam esse **cognovero**. (cf. Cicero)* Neću se prestati bojati glede Kartage prije no što saznam da je uništena.

3. uz ***cum*** stoje <u>svi konjunktivi</u>
   a. kod pripovijedanja prošlih događaja, kad se želi naglasiti uzajamna povezanost događajâ, po čemu se približava uzročnoj uporabi (*cum historicum*)

> *Zenonem ..., **cum** Athenis **essem**, audiebam frequenter. (Cicero)* Zenona sam, dok sam boravio u Ateni, često slušao.

   b. kad se radnja ZR suprotstavlja radnji GR (*cum adversativum*)

> *Solum [homo] est enim ex tot animantium generibus atque naturis particeps rationis et cogitationis, **quom** cetera **sint** omnia expertia. (Cicero)* Jedino, naime, čovjek, među tolikim vrstama i naravima živih bića, ima udio u razumu i razmišljanju, dok su sve ostale vrste bez njega.

322. *[Collem] celeriter, priusquam ab adversariis sentiatur, communit. (Caesar)*
323. *In omnibus autem negotiis priusquam aggrediare adhibenda est praeparatio diligens. (Cicero)*
324. *Ducentis quippe annis ante quam Clusium oppugnarent urbemque Romam caperent, in Italiam Galli transcenderunt. (Livius)*
325. *Athenienses, cum statuerent ut naves conscenderent, Cyrsilum quendam suadentem ut in urbe manerent Xerxemque reciperent lapidibus obruerunt. (cf. Cicero)*

326. *[Galli], dum pari certamine res geri potuit, magnum hostium numerum pauci sustinuere; sed, ubi signa legionum appropinquare coeperunt, paucis amissis, sese in proximos montes conferunt. (Caesar)*
327. *[Pelopidas] non dubitavit, simulac conspexit hostem, confligere. (Nepos)*
328. *Ante quam de incommodis Siciliae dico, pauca mihi videntur esse de provinciae utilitate dicenda. (Cicero)*
329. *Antequam ad sententiam redeo, de me pauca dicam. (Cicero)*
330. *Cum audissem Antiochum, Brute, ut solebam, cum M. Pisone in eo gymnasio, quod Ptolomaeum vocatur, unaque nobiscum Q. frater et T. Pomponius Luciusque Cicero, frater noster cognatione patruelis, amore germanus, constituimus inter nos ut ambulationem postmeridianam conficeremus in Academia, maxime quod is locus ab omni turba id temporis vacuus esset. (Cicero)*
331. *Id tibi quidem hercle fiet, ut vapules, Demaenetum simulac conspexero. (Plautus)*
332. *Membris utimur prius quam didicimus cuius ea utilitatis causa habeamus. (Cicero)*
333. *Numquamne legisti Gaditanum quendam T. Livii nomine gloriaque commotum ad visendum eum ab ultimo terrarum orbe venisse statimque ut viderat abisse? (Plinius Minor)*
334. *Postquam omnium animos oculosque occupaverat certamen, tum [Numidae] arreptis scutis, quae passim inter acervos caesorum corporum strata erant, aversam adoriuntur Romanam aciem. (Nepos)*
335. *Rusticus exspectat dum defluat amnis. (Horatius)*
336. *Milo autem, cum in senatu fuisset eo die quoad senatus est dimissus, domum venit. (Cicero)*

337. *Ti. Gracchus tam diu laudabitur, dum memoria rerum Romanarum manebit. (cf. Cicero)*
338. *Vix agmen novissimum extra munitiones processerat, cum Galli, cohortati inter se ne speratam praedam ex manibus dimitterent, flumen transire et iniquo loco committere proelium non dubitabant. (Caesar)*

Nagrađena vojnička vjernost

Causam dicebat[32] *apud divum Iulium ex veteranis quidam paulo violentior adversus vicinos suos, et causa premebatur.*[33] *"Meministi, inquit, imperator, in Hispania talum te torsisse circa Sucronem?" Quum Caesar meminisse se dixisset: "Meministi quidem, inquit; sub quadam arbore minimum umbrae spargente, quum*[34] *velles residere ferventissimo sole, et esset asperrimus locus, in quo ex rupibus acutis unica illa arbor eruperat, quemdam ex commilitonibus paenulam suam substravisse?" - Quum dixisset Caesar: "Quidni meminerim? et quidem siti confectus, quia impeditus ire ad fontem proximum non poteram, repere manibus volebam, nisi*[35] *commilito, homo fortis ac strenuus, aquam mihi in galea sua attulisset". "Potes ergo", inquit, "imperator, agnoscere illum hominem, aut illam galeam?" Caesar ait se non posse galeam agnoscere, hominem pulchre posse; et adiecit, puto ob hoc iratus, quod se a cognitione media*[36] *ad veterem fabulam adduceret: "Tu utique ille non es." - "Merito", inquit, "Caesar, me non agnoscis; nam quum hoc factum est, integer eram; postea ad Mundam in acie oculus mihi effossus est, et in capite lecta*[37] *ossa. Nec galeam illam si videres, agnosceres; machaera enim Hispana divisa est". Vetuit illi exhiberi negotium*[38] *Caesar, et agellos, in quibus vicinalis via causa rixae ac litium fuerat, militi suo donavit. (Seneca)*

Ljubavnikova želja

Cum peteret dulces audax Leandros amores
et fessus tumidis iam premeretur aquis,
sic miser instantes adfatus dicitur undas:
"Parcite dum propero, mergite cum redeo." (Martialis)

[32] bio je na sudu
[33] parnica mu je loše stajala
[34] *quum = quom = cum*
[35] da nije
[36] usred razmišljanja
[37] izbijene
[38] da se parnica nastavi

Uvjetne rečenice

Veznici:
- ***si*** ako, da, u slučaju da, pod uvjetom da, kad
- ***nisi***, ***si non***, ***ni*** ako ne, da ne, kad ne, osim ako, osim što
- ***dum***, ***modo***, ***dummodo*** samo da, samo neka, ali pod uvjetom da, dok

Zavisne uvjetne rečenice (zvane i **pogodbene** rečenice) izriču uvjet pod kojim se odvija ili ne odvija posljedica izrečena u GR. Zavisna uvjetna rečenica i njezina GR zajedno čine zavisno-složenu rečenicu koja se naziva **hipotetički period**.[39]

Tri su vrste hipotetičkih perioda: **realni**, **potencijalni** i **irealni**.[40]

Realni hipotetički period

On izriče puku vezu između uvjeta i posljedice, bez dodatnih specifikacija. I u ZR i u GR stoji indikativ bilo kojeg vremena. Veznik se prevodi **"ako"** (s indikativom).

Si spiritum ***ducit***, ***vivit***. *(Cicero)* Ako diše, živ je.

Naturam si ***sequemur*** *ducem, numquam* ***aberrabimus***. *(Cicero)* Ako budemo slijedili prirodu kao vođu, nikad nećemo zalutati.

Napomena

Bez obzira na ZR, GR može biti i u imperativu ili semantičkom konjunktivu.

Si dormis, ***expergiscere***, *si stas,* ***ingredere***, *si ingrederis,* ***curre***, *si curris,* ***advola***. *(Cicero)* Ako spavaš, ustani, ako stojiš, hodaj, ako hodaš, trči, ako trčiš, doleti.

Ne ***vivam*** *si scio. (Cicero)* Ne bio živ ako znam.

339. *Miror si quemquam amicum habere potuit. (Cicero)*
340. *Ira furor brevis est: animum rege; qui, nisi paret, imperat. (Horatius)*
341. *Dolorem iustissimum, si non potuero frangere, occultabo. (Cicero)*

[39] Zavisna se uvjetna rečenica naziva i **protaza** (grč. *πρότασις* "stavljeno sprijeda"), a glavna **apodoza** (grč. *ἀπόδωσις* "primetnuto straga"). Ponekad počinju s ***quodsi***, ***sin autem*** "a ako, ako pak": *Quod si aliquando alicuius furore et scelere concitata manus ista plus valuerit quam vestra ac rei publicae dignitas, me tamen meorum factorum atque consiliorum numquam, patres conscripti, paenitebit. (Cicero)* A ako jednom ruka potaknuta nečijim bijesom i zločinstvom bude jača od vaše i državne časti, nikada se ja neću, senatori, pokajati zbog svojih djela i savjeta.

[40] To su tradicionalni nazivi. Preciznije bi bilo reći da prve dvije vrste obuhvaćaju neutralne, a treća irealne hipotetičke periode.

Potencijalni hipotetički period

On naglašava zamislivost, a ne ostvarivost, uvjeta i posljedice. U njemu stoji konjunktiv 1. za **sadašnju** i **buduću**, a konjunktiv 3. za **prošlu** i **svršenu** radnju.[41] Veznik se prevodi **"ako"** (s kondicionalom).

*Si quis vos **interroget**, quid **respondeatis**? (cf. Livius)* Ako bi vas tko pitao, što biste odgovorili?

*Si gladium quis apud te sana mente **deposuerit**, **repetat** insaniens, reddere peccatum **sit**, officium non reddere. (Cicero)* Ako bi netko pri zdravom razumu kod tebe ostavio mač, a tražio ga natrag u ludilu, grijeh bi bio vratiti ga, a dužnost ne vratiti.

Napomena

Unutar potencijalnog hipotetičkog perioda u GR može stajati indikativ ako su nositelji njezina predikata glagoli i izrazi: ***possum*** mogu, ***debeo*** moram, ***decet*** dolikuje, ***licet*** dopušteno je, ***aequum est*** pravedno je, ***necesse est*** nužno je i sl.

*Te neque **debent** adiuvare si **possint**, neque **possunt** si **velint**. (Cicero)* Niti bi ti morali pomoći ako bi i mogli, niti bi mogli ako bi i htjeli.

342. *Dies me deficiat si velim paupertatis causam defendere. (Cicero)*
343. *Nonne igitur sapiens, si fame ipse conficiatur, abstulerit cibum alteri homini ad nullam rem utili? (Cicero)*

Irealni hipotetički period

Kod njega ni uvjet ni posljedica nisu ostvareni. Ako je neostvareni uvjet ili posljedica u **sadašnjosti**, upotrebljava se konjunktiv 2., a ako je u **prošlosti**, upotrebljava se konjunktiv 4. Veznik se prevodi **"da"** (s indikativom) ili **"kad"** (s kondicionalom), a glavna je u kondicionalu.

*Sicilia tota, si una voce **loqueretur**, hoc **diceret**. (Cicero)* Cijela bi Sicilija, da govori jednim glasom, rekla ovo. [ali ne govori]

*Quodsi Catilina in urbe ad hanc diem **remansisset** ... dimicandum nobis cum illo **fuisset**. (Cicero)* A da je Katilina ostao u gradu do današnjega dana ... bili bismo se morali s njime boriti. [ali nije ostao]

[41] Konjunktiv 3. obično se javlja samo u ZR.

Napomena

U GR može stajati indikativ u sljedećim slučajevima:

- ako u njoj stoje glagoli i izrazi: ***possum*** mogu, ***debeo*** moram, ***decet*** dolikuje, ***licet*** dopušteno je, ***aequum est*** pravedno je i sl.

> *[Democritus] non **potuit**, inquies, fieri sapiens, nisi natus esset. (Cicero)* [Demokrit] ne bi bio mogao, reći ćeš, postati mudar da nije rođen.

- ako u njoj stoji **perifrastična konjugacija**

> ***Relicturi** omnes agros **erant**, nisi ad eos Metellus Roma litteras misisset. (Cicero)* Bili bi svi napustili polja da im Metel nije iz Rima poslao pismo.[42]

- uz priloge ***paene*** i ***prope*** (gotovo, skoro) stoji indikativ perfekta

> *Paene in foveam **decidi**, ni tu hic adesses. (Plautus)* Skoro sam bio upao u jamu, da se ti nisi zatekao ovdje.[43]

- u GR koja izriče posljedicu koja bi se bila **sigurno** dogodila da nije bilo zapreke izrečene u ZR stoji indikativ imperfekta ili pluskvamperfekta

> *Praeclare **viceramus**, nisi spoliatum, inermem, fugientem Lepidus recepisset Antonium. (Cicero)* Bili bismo sjajno pobijedili da Lepid nije prihvatio razoružanoga, nenaoružanoga, bježećega Antonija.

344. *Haec permulta orator nisi haberet a natura, non multum a magistro adiuvaretur. (cf. Cicero)*
345. *Hectora quis nosset si felix Troia fuisset? (Ovidius)*
346. *[Gladios] habere certe non liceret si uti illis nullo pacto liceret. (Cicero)*
347. *Si unum diem morati essetis, omnibus moriendum fuit. (Livius)*
348. *Deleri totus exercitus potuit, si fugientes persecuti victores essent. (Livius)*
349. *[Id] paene fecit, nisi tua malitia adfuisset. (Cicero)*

Stroge uvjetne rečenice

Stroge uvjetne rečenice izriču uvjet koji je dostatan da se pristane na odvijanje radnje GR. Uvode se veznicima ***dum***, ***modo***, ***dummodo*** ("samo da", "samo neka", "ali pod uvjetom da", "dok"), a u njima stoji konjunktiv po *consecutio temporum*. Niječu se riječju ***ne***.

[42] Tj. namjeravali su napustiti polja i to bi bili učinili da Metel nije poslao pismo.
[43] Tj. bio bih upao u jamu *(in foveam decidissem).*

*Manent ingenia senibus, **modo permaneat** studium. (Cicero)* Starcima je očuvan razum, ali pod uvjetom da se sačuva nastojanje.

*Non die, non hora citius, quam necesse est, magistratu abieris, **modo ne excedas** finitum tempus. (Livius)* Ni dana, ni sata ranije no što je nužno nemoj otići iz službe, ali pod uvjetom da ne prekoračiš propisano vrijeme.

350. *(o mladenki) Dummodo morata recte veniat, dotata est satis. (Plautus)*
351. *Oderint, dum metuant. (Lucius Accius)*

352. *Celeritate autem opus est: qua si essemus usi, bellum, ut saepe dixi, nullum haberemus. (Cicero)*
353. *Si homines rationem bono consilio a dis immortalibus datam in fraudem malitiamque convertunt, non dari illam quam dari humano generi melius fuit. (Cicero)*
354. *Quid ego mirer, si quid ab improbis de me improbe dicitur? (Cicero)*
355. *Si Roscius has inimicitias cavere potuisset, viveret. (cf. Cicero)*
356. *Vereor ne aut molestus sim vobis, iudices, aut ne ingeniis vestris videar diffidere, si de tam perspicuis rebus diutius disseram. (Cicero)*
357. *Cito rumpes arcum semper si tensum habueris. (Phaedrus)*
358. *Consilium, ratio, sententia nisi essent in senibus, non summum consilium maiores nostri senatum appellassent. (cf. Cicero)*
359. *M. Cicero, si illo tempore, quo Catilinae sicas devitavit, quibus pariter cum patria petitus est, concidisset liberata re publica servator eius, si denique filiae suae funus secutus esset, etiamtunc felix mori potuit: non vidisset strictos in civilia capita mucrones, nec divisa percussoribus occisorum bona, ut etiam de suo perirent, non hastam consularia spolia vendentem, nec caedes locatas publice, nec latrocinia, bella, rapinas, tantum Catilinarum. (Seneca)*
360. *[Iugurtha,] postquam Roma egressus est, fertur saepe eo tacitus respiciens postremo dixisse: "Urbem venalem et mature perituram, si emptorem invenerit!". (Sallustius)*
361. *Me truncus inlapsus cerebro sustulerat, nisi Faunus ictum dextra levasset. (Horatius)*
362. *Si te hic haberem, libenter tecum conferrem quid existimares esse faciendum. (Seneca)*
363. *Omnia postposui, dummodo praeceptis patris parerem. (Cicero)*
364. *Quicquid in his igitur vitii rude carmen habebit,*
emendaturus, si licuisset, eram. (Ovidius)

Lijek za srdžbu

Quamlibet accuses et sis irata, licebit,
irata liceat dum mihi posse frui.
Idem, qui facimus, factam tenuabimus iram,
copia placandi sit modo parva tui. (Ovidius)

Epitaf skromnoga pjesnika

Immortales mortales si foret fas flere,

Flerent divae Camenae Naevium poetam.

Itaque postquam est Orchi traditus thesauro,

Obliti sunt Romae loquier [= loqui] lingua Latina. (Naevius apud Aulum Gellium)

Bolje je ne znati budućnost

Atque ego ne utilem quidem arbitror esse nobis futurarum rerum scientiam. Quae enim vita fuisset Priamo, si ab adulescentia scisset quos eventus senectutis esset habiturus? Abeamus a fabulis, propiora videamus. Clarissimorum hominum nostrae civitatis gravissimos exitus in Consolatione conlegimus. Quid igitur? Ut omittamus superiores, Marcone Crasso putas utile fuisse tum, cum maxumis opibus fortunisque florebat, scire sibi interfecto Publio filio exercituque deleto trans Euphratem cum ignominia et dedecore esse pereundum? An Cn. Pompeium censes tribus suis consulatibus, tribus triumphis, maximarum rerum gloria laetaturum fuisse, si sciret[44] *se in solitudine Aegyptiorum trucidatum iri amisso exercitu, post mortem vero ea consecutura, quae sine lacrimis non possumus dicere? Quid vero Caesarem putamus, si divinasset fore ut in eo senatu, quem maiore ex parte ipse cooptasset, in curia Pompeia, ante ipsius Pompei simulacrum, tot centurionibus suis inspectantibus, a nobilissumis civibus, partim etiam a se omnibus rebus ornatis, trucidatus ita iaceret, ut ad eius corpus non modo amicorum, sed ne servorum quidem quisquam accederet, quo cruciatu animi vitam acturum fuisse? Certe igitur ignoratio futurorum malorum utilior est quam scientia. (Cicero)*

[44] Ovdje je apodoza u ACI zavisnom od glagola *censes*. Ona je stavljena u budućnost pomoću participa poslijevremenosti, a protaza je u 2. konjunktivu jer se složeni oblik s tim participom ovdje gleda kao glavno vrijeme.

Dopusne rečenice

Veznici:
- ***quamquam***, ***etsi***, ***etiamsi***, ***tametsi***, ***quamvis***, ***licet***, ***cum***, ***ut***, ***ut non***, ***ne*** premda (ne), iako (ne), i ako (ne), pa i ako (ne)

Dopusne rečenice izriču činjenicu za koju bi se moglo očekivati da se suprotstavlja vršenju radnje GR, koja se ipak vrši.

U GR često stoje korelativi ***tamen***, ***at***, ***attamen***, ***certe***, ***saltem***, ***nihilominus*** ipak, barem, svejedno, bez obzira na to.

Veznici i glagolski načini:

quamquam	s indikativom (rjeđe s konjunktivom) *Medici, **quamquam intellegunt** saepe, tamen numquam aegris dicunt illo morbo eos esse morituros. (Cicero)* Liječnici, premda često znaju, ipak nikad ne govore bolesnicima da će od te i te bolesti umrijeti.
etsi, ***tametsi***, ***etiamsi***	s indikativom ako je ZR **stvarna**, a s konjunktivom ako je **moguća** ili **nestvarna** ***Etsi abest** maturitas aetatis, tamen personare aures eius huiusmodi vocibus non est inutile. (Cicero)* Premda nema dobne zrelosti, ipak nije beskorisno da u njegovim ušima odzvone ovakve riječi. (stvarno) *Utilitas ... efflorescit ex amicitia, **etiamsi** tu eam minus **secutus sis**. (Cicero)* Korist cvate iz prijateljstva, čak i ako je ti ne bi tražio. (moguće) *Me vera pro gratis loqui, **etsi** meum ingenium non **moneret**, necessitas cogit. (Livius)* Pa i kad me moj um ne bi opominjao na to, nužda me tjera da govorim istinu umjesto ugodnoga. (nestvarno)
quamvis, ***quamlibet***, ***licet***, ***cum***[45], ***ut***, ***ne***, ***ut non***	s konjunktivom (prema *consecutio temporum*) *Illa, **quamvis** ridicula **essent**, sicut erant, mihi tamen risum non moverunt. (Cicero)* Koliko god su te stvari bile smiješne, kao što su i bile, ipak me nisu potakle na smijeh. ***Licet** undique pericula **impendeant**, omnia subibo. (cf. Cicero)* Premda odasvud prijete opasnosti, sve ću podnijeti. ***Ut desint** vires, tamen est laudanda voluntas. (Ovidius)* Pa i ako nema snage, ipak valja pohvaliti volju. ***Ut** enim **non efficias** quod vis, tamen mors ut malum non sit efficies. (Cicero)* Ako naime i ne postigneš ono što želiš, ipak ćeš postići to da smrt neće biti zlo.

[45] Tzv. *cum concessivum*.

365. *Inops ille, si bonus est vir, etiamsi referre gratiam non potest, habere certe potest. (Cicero)*
366. *Licet vastum traieceris mare, sequentur te, quocumque perveneris, vitia. (Seneca)*
367. *Nec me ulla res delectabit, licet sit eximia et salutaris, quam mihi uni sciturus sum. (Seneca)*
368. *Nihil est enim profecto homini prudentia dulcius: quam, ut cetera auferat, adfert certe senectus. (Cicero)*
369. *De futuris autem rebus etsi semper difficile est dicere, tamen interdum coniectura possis accedere. (cf. Cicero)*
370. *Alexander, quamquam belli auctoribus iure poterat irasci, tamen omnibus venia data et obsidibus acceptis ad proximam deinde urbem castra movit. (Curtius)*
371. *Exigua parte aestatis reliqua, Caesar, etsi in his locis, quod omnis Gallia ad septentriones vergit, maturae sunt hiemes, tamen in Britanniam proficisci contendit. (Caesar)*
372. *Domitianus ... liberalia studia imperii initio neglexit, quamquam bibliothecas incendio absumptas impensissime reparare curasset. (Suetonius)*
373. *Ne sit sane summum malum dolor, malum certe est. (Cicero)*
374. *Quamvis sis molestus, numquam te esse confitebor malum. (Cicero)*
375. *Etiamsi propter amicitiam vellet illum ab inferis evocare, propter rem publicam non fecisset. (Cicero)*

Načinske rečenice

Korelacije (GR .... ZR):
- ***totiens ... quotiens*** toliko puta ... koliko puta
- ***tantus ... quantus*** takav/tolik ... kakav/kolik
- ***tanto ... quanto*** toliko ... koliko
- ***eo/hoc ... quo*** to ... što
- ***tam/sic/ita ... quam/ut(i)/sicut*** tako ... kako

Načinske rečenice iskazuju način vršenja radnje tako da je stavljaju u odnos s nekom drugom radnjom.

Ako je glagol nositelj predikata u ZR i GR isti, on se u jednoj od njih može izostaviti.

U njima stoji indikativ.

***Ut** enim magistratibus leges, **ita** populo praesunt magistratus. (Cicero)* Naime, kao što državnim službenicima [na čelu stoji] zakon, tako narodu na čelu stoje državni službenici.

Irealno-načinske rečenice

Veznici:
- ***quasi***, ***tamquam (si)***, ***velut (si)***, ***ut si***, ***(perinde) ac si***, ***haud secus quam si*** kao da

Ove rečenice izriču uvjet koji se ne izvršava, ali GR se odvija kao da se on izvršava.

U njima stoji konjunktiv prema *consecutio temporum*.

*Deleta est Ausonum gens **perinde ac si** internecivo bello **certasset**. (cf. Livius)* Narod Auzonaca zatrt je, kao da je sudjelovao u ratu do uništenja.

Napomena

I kod uvjetno-načinskih rečenica u GR se ponekad javljaju korelativi.

***Tantus** patres metus cepit, **velut si** iam ad portas hostis **esset**. (cf. Livius)* Oce je obuhvatio takav strah, kao da je neprijatelj već na vratima.

376. *In bona uxore tanto maior laus, quanto in mala plus culpae est. (Terentius)*
377. *Plerique habere amicum talem volunt, quales ipsi esse non possunt. (Cicero)*
378. *Quo maior est populus cui miscemur, hoc periculi plus est. (Seneca)*
379. *Ut ager, quamvis fertilis, sine cultura fructuosus esse non potest, sic sine doctrina animus. (Cicero)*
380. *Vultus quo severior est et tristior, hoc illa quae dicuntur salsiora videri solent. (cf. Cicero)*
381. *Sic vive cum hominibus, tamquam deus videat; sic loquere cum deo, tamquam homines audiant. (Seneca)*
382. *Sic vive, tamquam quod facias auditurus sim; immo tamquam visurus. (Seneca)*

10. Odnosne rečenice

Odnosne rečenice imaju u sebi zamjenicu ili prilog (zvane **anafora**) koji se odnose na isto što i neki element iz GR (njega nazivamo **antecedent**). **Anafore** mogu biti određene i neodređene:

	određene anafore	***neodređene anafore***
zamjenice	***qui*** koji, ***qualis*** kakav, ***quantus*** kolik...	***quisquis***, ***quicumque*** tko god...
prilozi	***ubi*** gdje, ***unde*** odakle, ***quo*** kamo, ***qua*** kuda, ***quare*** zbog čega...	***ubicumque*** gdje god, ***quocumque*** kamo god, ***quandocumque*** kad god...

Redovito u njima stoji indikativ.

> *Hominum milia sex eius **pagi**, **qui** Verbigenus **appellatur**, ad Rhenum contenderunt. (cf. Caesar)* Šest tisuća ljudi iz onog okruga, koji se zove Verbigen, uputilo se prema Renu.
>
> *Hic dimissus a Caesare in Africam venerat **legionesque eas** traduxerat Curio, **quas** superioribus temporibus Corfinio receperat Caesar. (Caesar)* On je, otpušten od Cezara, došao u Afriku, a Kurion je preveo one legije koje je Cezar u prethodnom razdoblju bio primio iz Korfinija.

Napomene

- **antecedent** može biti:
  - premješten u ZR (slažući se s anaforom)

    > ***In quem** primum egressi sunt **locum** Troia vocatur. (Livius)* Mjesto na kojemu su se prvi put iskrcali zove se Troja.
  - ponovljen u ZR (slažući se s anaforom)

    > *Oratoris officium est posse dicere **de** iis **rebus**, **quae res** ad usum civilem moribus et legibus constitutae sunt. (Rhetorica ad Herennium)* Dužnost je govornika moći govoriti o onim stvarima koje su običajima i zakonima uspostavljene za građansku upotrebu.

- izostavljen

> ***Quem*** *dii diligunt*, ***[is]*** *adulescens moritur. (Plautus)* Onaj kojega bogovi vole umire mlad.
>
> ***Quidquid*** *facis*, ***[id]*** *contra te facis. (Seneca)* Što god radiš, protiv sebe radiš.
>
> *Miseranda vita* ***[eorum]*** ***qui*** *se metui quam amari malunt. (Nepos)* Valja sažalijevati život onih koji više vole da ih se boje nego da ih ljube.

- kad je cijela GR antecedent, anafora je u srednjem rodu jednine.

> *Cumano cum essem,* ***venit ad me***, ***quod*** *mihi pergratum fuit*, ***noster Hortensius****. (Cicero)* Dok sam bio na imanju u Kumi, k meni je došao, što mi je bilo vrlo drago, naš Hortenzije.

383. *Belgae proximi sunt Germanis, qui trans Rhenum incolunt. (Caesar)*
384. *Cui porro, qui modo nomen populi Romani audivit, Deiotari integritas, gravitas, virtus, fides non audita est? (Cicero)*
385. *Ubicumque hoc factum est, improbe factum est. (Cicero)*
386. *Quam quisque norit artem, in hac se exerceat. (Cicero)*
387. *Quae nimis apparent retia, vitat avis. (Ovidius)*
388. *Quas urbes P. Africanus etiam ornandas esse spoliis hostium arbitratus est, eas C. Verres non solum illis ornamentis, sed etiam viris nobilissimis nefario scelere privavit. (cf. Cicero)*

Odnosno povezivanje

- antecedent može biti nešto iz prethodnog dijela teksta, izvan rečenice u kojoj se nalazi anafora. Tada anafora stoji na početku rečenice, a prevodi se pokaznim izrazom.

> *Caesar statuit exspectandam* ***classem****.* ***Quae*** *ubi convenit ac primum ab hostibus visa est, circiter CCXX naves ... nostris adversae constiterunt. (Caesar)* Cezar odredi da se pričeka brodovlje. Kad je **ono** došlo i čim su ga neprijatelji vidjeli, postavilo se oko 220 brodova nasuprot našima.
>
> ***Quae*** *cum ita sint, Catilina, perge, quo coepisti. (Cicero)* Budući da je **to** tako, Katilino, nastavi kamo si krenuo.
>
> ***Quo*** *cum venisset, P. Caucilius nuntium mittit. (cf. Caesar)* Kad je došao **onamo**, Publije Kaucilije poslao je poruku.

- odnosna rečenica može prvenstveno uvoditi novu misao, koja odgovara sastavnoj ili suprotnoj rečenici. Tada anafora ima vrijednost spoja nezavisnog veznika i pokazne riječi (*qui = et is, nam is, sed is, is autem*).

> *Centuriones nutu vocibusque hostes vocare coeperunt, **quorum** (= sed eorum) progredi ausus est nemo. (cf. Caesar)* Centurioni su počeli kimanjem i vikanjem dozivati neprijatelje, ali nitko se **od njih** nije usudio izići naprijed.

389. *Quibus rebus cognitis Caesar apud milites contionatur. (Caesar)*
390. *Haec mea, M. Antoni, semper et de Pompeio et de re publica consilia fuerunt. Quae si valuissent, res publica staret. (Cicero)*

Konjunktiv u odnosnim rečenicama

Konjunktiv u odnosnim rečenicama stoji:

- onda kada bi stajao i da su te rečenice **nezavisne** (semantički konjunktiv).

> *Habeo ea **quae velim**.* Imam ono što bih mogao poželjeti.

- onda kada u sebi nose i **priložno značenje**. U takvim rečenicama konjunktiv stoji u skladu s pravilima slaganja vremenâ za odgovarajuće priložne ZR. Radi se o sljedećim slučajevima:
  a) **Namjerne odnosne rečenice** (*qui = ut is*)[46] – izriču namjeru zbog koje se radnja GR vrši

  > *Caesar equitatum, **qui sustineret** hostium impetum, misit. (cf. Caesar)* Cezar je poslao konjaništvo da zaustavi navalu neprijatelja.

  b) **Uzročne odnosne rečenice** *(qui = cum is)* – izriču uzrok zbivanja u GR (često pojačano s ***ut***, ***utpote***, ***quippe***)

  > *Actio maluimus iter facere pedibus, **qui** incommodissime **navigassemus**. (Cicero)* Iz Akcija smo radije putovali pješke jer smo bili plovili vrlo neudobno.
  >
  > *Satis nequam sum, **utpote qui** hodie amare **inceperim**. (Plautus)* Vrlo sam nevaljao, jer sam danas počeo ljubiti.

  c) **Dopusne odnosne rečenice** *(qui = licet is)* – imaju vrijednost dopusne rečenice.

  > *At hi [= Pompeiani] miserrimo ac patientissimo exercitu (!) Caesaris luxuriem obiciebant, **cui** semper omnia ad necessarium usum **defuissent**.* (Caesar) A oni su predbacivali raskoš krajnje bijednoj i suzdržljivoj Cezarovoj vojsci, premda su joj uvijek trebale sve stvari potrebne za najveću nuždu.

[46] I u ovom i u narednim slučajevima zamjenica može biti u bilo kojem rodu, broju i padežu.

d) **Odnosne rečenice karakterizacije** (*qui = ut is*; *quin = qui non = ut is non*) – kroz stanje u ZR govore o karakteristici antecedenta. U GR često stoje korelativi ***talis***, ***is***, ***eiusmodi*** takav, ***tam*** tako, ***tantus*** tolik.

> *Est innocentia affectus talis animi, **quae noceat** nemini. (Cicero)* Nevinost je takvo stanje duha, koje ne škodi nikome.
>
> *Nemo est tam fortis, **quin** rei novitate **perturbetur**. (Cicero)* Nitko nije tako hrabar, da ga novost situacije ne zbunjuje.

e) **Odnosne rečenice ograničavanja** – izriču ograničavanje opsega nekog elementa iz GR. Uz odnosnu zamjenicu obično stoji ***quidem***.

> *Antiquissimi fere sunt, **quorum** quidem scripta **constent**, Pericles atque Alcibiades. (Cicero)* Najstariji su, barem od onih čiji su spisi sigurno sačuvani, Periklo i Alkibijad.

391. *Non mihi opus est Graeco aliquo doctore, qui mihi pervulgata praecepta decantet. (Cicero)*
392. *Multa de mea sententia questus est Caesar, quippe qui ... in me esset incensus. (Cicero)*
393. *In Miltiade erat cum summa humanitas, tum mira communitas, ut nemo tam humilis esset, cui non ad eum aditus pateret. (Nepos)*
394. *Nemo est orator qui Demostheni se similem nolit esse. (Cicero)*

395. *Is ego sum, cuius laniet furiosa capillos. (Ovidius)*
396. *Is minimo eget mortalis, qui minimum cupit. (Publilius Syrus)*
397. *Hic*[47] *quoque talis erit, qualis fortuna poetae:*
invenies toto carmine dulce nihil. (Ovidius)
398. *Sin vera sunt quae dicuntur, migrationem esse mortem in eas oras, quas, qui e vita excesserunt, incolunt, id multo iam beatius est. (Cicero)*
399. *Quae Genabi oriente sole gesta essent, ante primam confectam vigiliam in finibus Arvernorum audita sunt. (Caesar)*
400. *Sin a vobis, id quod non spero, deserar, tamen animo non deficiam. (Cicero)*
401. *Errare mehercule malo cum Platone (quem tu quanti facias scio et quem ex tuo ore admiror), quam cum istis vera sentire. (Cicero)*
402. *Sunt autem alii philosophi, et hi quidem magni atque nobiles, qui deorum mente atque ratione omnem mundum administrari et regi censeant... Contra quos Carneades ... multa disseruit. (Cicero)*
403. *Qui videret, urbem captam diceret. (Cicero)*
404. *Adherbal Romam legatos miserat, qui Senatum docerent de caede fratris. (cf. Sallustius)*
405. *Ea nos, utpote qui nihil contemnere soleremus, non contemnebamus. (Cicero)*
406. *Nihil est tam incredibile, quod non dicendo fiat probabile; nihil tam horridum, tam incultum, quod non splendescat oratione. (Cicero)*

[47] *i.e. libellus*

407. *Nulla tam modesta felicitas est, quae malignitatis dentes vitare possit. (Valerius Maximus)*
408. *Quem fors dierum cumque dabit, lucro appone. (Horatius)*
409. *Caninius fuit mirifica vigilantia, qui suo toto consulatu somnum non viderit. (cf. Cicero)*
410. *Quo studiosius milites armarentur insigniusque ornarentur, Agesilaus praemia proposuit, quibus donarentur quorum egregia in ea re fuisset industria. (Nepos)*
411. *Fuere ea tempestate, qui dicerent Catilinam, oratione habita, humani corporis sanguinem vino permixtum in pateris circumtulisse. (Sallustius)*
412. *In carcere Socrates disputavit et exire, cum essent, qui promitterent fugam, noluit. (Seneca)*